

UFFE-enheten
Umeå Socialtjänst

Borta bra, men hemma bäst!

Antaganden om tidiga och förebyggande insatser på hemmaplan,
riktade till barn, ungdomar och deras familjer inom ramen för TILDA-projektet

Jan Hjelte

2006-11-10

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	SID
1. Problembakgrund och utgångspunkter	3
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	4
1.2 DELRAPPORTENS FORTSATTA UPPLÄGGNING	4
2. Delrapportens teoretiska referensram	6
2.1 FORMELLA OCH INFORMELLA PROGRAMTEORIER	6
2.2 DISKURSER OM HEMMAPLANSLÖSNINGAR	7
2.2.1 Målgrupper för tidiga insatser	8
2.3 DE CENTRALA BEGREPPEN VID ANALYSEN	9
3. Metod	10
3.1 DATAINSAMLING – ETT KVALITATIVT TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	10
3.2 URVAL	11
3.3 INTERVJUUNDERSÖKNINGEN	12
3.4 ANALYSPROCESSEN	13
4. TILDA-projektets programteorier	14
4.1 DEN FORMELLA PROGRAMTEORIN FÖR TILDA-PROJEKTET	14
4.2 INTERVJUER MED FÖRETRÄDARE FÖR STYRGRUPPEN – TILDA- PROJEKTETS INFORMELLA PROGRAMTEORIER	15
4.2.1 Intervju med styrgruppsmedlem 1	15
4.2.2 Intervju med styrgruppsmedlem 2	16
4.2.3 Intervju med styrgruppsmedlem 3	17
4.2.4 Intervju med styrgruppsmedlem 4	18
4.2.5 Intervju med styrgruppsmedlem 5	19
4.2.6 Sammanfattande reflektioner över de informella programteorierna på projektnivån	20
4.3 DELPROJEKTENS FORMELLA PROGRAMTEORIER	23
4.3.1 Delprojekt med fokus på barn med tilltagande social problematik	24
4.3.2 Delprojekt med allmänpreventiv inriktning	31
4.3.3 Sammanfattande reflektioner över delprojektens programteorier	33
5 Preventiva diskurser i TILDA-projektet	37
5.1 BEHOVSDISKURSER	37
5.2 DISKURSER OM UNGDOMAR SOM MÅLGRUPPER	39
5.3 DISKURSER OM TIDIGA OCH FÖREBYGGANDE INSATSER PÅ HEMMAPLAN	40
5.4 AVSLUTNING	42
5.4.1 Det nya – en ambition att förändra organisationens tolkningsmatris	42
5.4.2 Att iscensätta idéer i praktiken	43
Referenser	44
Bilagor.	
BILAGA 1. INTERVJUFRÅGOR TILL STYRGRUPPEN	46
BILAGA 2. ANSÖKNINGSBLANKETT OM MEDEL FRÅN TILDA	50

Kapitel 1: Problembakgrund och utgångspunkter

Under 2004 konstaterade man från politiskt håll (kommunfullmäktige) att det började finnas allt större problem bland barn och ungdomar i Umeå, vilket medförde en risk för deras hälsa och utveckling. Man konstaterade också att antalet institutionsplaceringar av barn och ungdomar hade ökat i kommunen under senare år. Inte minst hade antalet placerade barn under 13 år ökat. Detta hade också bidragit till ökade kostnader för kommunen. Mellan 2001 och 2003 hade kostnaderna närmast fördubblats och prognosen för 2004 pekade på att de skulle röra sig i riktning mot 70 miljoner kronor.

För att motverka utvecklingen hade man inom socialtjänsten, sedan 2003, arbetat utifrån ett 18-punktsprogram för att försöka utveckla olika former av alternativ på hemmaplan. I syfte att ytterligare främja utvecklingen av alternativ till institutionsplaceringar av barn och ungdomar tillsköt fullmäktige medel. Man gav ett de ”mjuka” nämnderna i uppdrag att, med gemensamma krafter, utveckla tidiga och förebyggande insatser på hemmaplan, riktade till barn och ungdomar (Kommunfullmäktiges direktiv ”Förebyggande insatser för barn och ungdomar, Dnr 354/2003”).¹ Satsningen på gränsöverskridande samarbete mellan de mjuka nämnderna i syfte att främja utvecklingen av tidiga och förebyggande hemmaplanslösningar för barn och ungdomar gavs sedermera namnet TILDA.²

I direktivet fastslogs även att UFFE-enheten skulle ansvara för samordningen av den forskarkompetens som behövdes för utvärderingen av TILDA-satsningen. Med utgångspunkt i UFFEs åtagande utformade undertecknad en plan för utvärderingens genomförande. Utvärderingen skall fokusera på insatser och resultat på såväl projektnivån som verksamhetsnivån. Med *projektnivå* menas projektet som helhet. Med *verksamhetsnivå* avses de enskilda delprojekt som beviljas medel inom ramen för TILDA. På projektnivån är frågeställningarna följande:

- Hur genomförs samverkan över nämnd- och förvaltningsgränser?
- Hur påverkas samverkan av organisatoriska villkor?
- Hur sker kontakten mellan projektnivån och verksamhetsnivån?
- Hur påverkas implementeringen av projektet av en gränsöverskridande samverkan över nämnd- och förvaltningsgränser?
- På vilket sätt har TILDA bidragit till en utveckling av förebyggande insatser riktade till barn och ungdomar?
- På vilket sätt har TILDA bidragit till en förändring av barn/ungdomars livssituation?

På verksamhetsnivån är frågeställningarna som följer:

- Hur utformas och genomförs insatser inom ramen för olika delprojekt?
- Hur utvecklas stödet till målgruppen/-erna till följd av insatser inom ramen för olika utvecklingsarbeten?
- På vilket sätt bidrar insatserna till en förändring av målgruppens/-ernas livssituation?

---

¹ Beteckningen ”mjuka” nämnder refererar här till s.k. mjuka verksamheter. Med mjuka verksamheter menas verksamheter där det är svårt eller omöjligt att finna prestationsmått som på ett tydligt sätt visar att syftet och målet med verksamheten uppnås. I vardaglig mening utgör begreppet ”mjuka verksamheter” en samlingsbenämning för kultur-, utbildnings- och omsorgsverksamheter inom svenska kommuner (Johansson, 1995). I förhållande till TILDA-projektet avser mjuka nämnder socialnämnden, för- och grundskolenämnden, gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden, fritidsnämnden, kulturnämnden samt kommunalnämnderna i Holmsund, Hörnefors och Sävar.

² För en utförligare beskrivning av TILDA-projektet, se:
http://www.umea.se/download/18.4391f0101f44c701780001821/Tilda_org.pdf

- Hur påverkas insatserna av organisatoriska villkor?

Av utvärderingsplanen framgick även att det skulle ske en avrapportering av utvärderingsarbetet under hösten 2006 i form av en skriftlig delrapport. Föreliggande rapport utgör denna avrapportering.

Om den senare slutrapporteringen kommer att rikta uppmärksamheten mot projektets konkreta insatser och resultat samt de förutsättningar som funnits för projektet så utgör denna delrapport ett slags åskådlig- och begreppsliggörande av TILDA-satsningens intentioner. Dels på projektnivån och dels på verksamhetsnivån. Vilka tankar och idéer om förebyggande och tidiga hemmaplanslösningar låg till grund för projektet som helhet och vilka föreställningar om genomförande och resultat präglade de intentioner om ”nya lösningar på gamla problem” som växte fram i praktiken?

Tanken med delrapporten är således inte att värdera projektets genomförande och resultat. Däremot är synliggörandet av intentionerna viktig som en ”fond” mot vilken det faktiska genomförandet och resultaten kan bedömas och värderas i den kommande slutrapporten.

1.1 Syfte och frågeställningar

Mot bakgrund av ovanstående är syftet med delrapporten att beskriva och analysera de antaganden om s.k. hemmaplanslösningar som ligger till grund för TILDA-satsningen. Dels på projektnivån, dels i förhållande till enskilda delprojekt som omfattas av utvärderingen. Studien utgår från fem frågeställningar

- Vilka antaganden om insatser och resultat för TILDA-satsningen framträder i beskrivningar på projektnivån?
- Vilka antaganden om insatser och resultat framträder i beskrivningar på verksamhetsnivån?
- Vilka föreställningar om barns och ungdomars behov kommer till uttryck i beskrivningarna av TILDA-satsningen?
- Vilka målgrupper av barn och ungdomar framträder i beskrivningarna av TILDA-satsningen?
- Vilka föreställningar om hemmaplanslösningar kommer till uttryck i beskrivningarna av TILDA-satsningen?

1.2 Delrapportens fortsatta uppläggning

Delrapportens fortsatta uppläggning ser ut på följande sätt:

- Kapitel 2. I kapitlet redogörs för rapportens teoretiska referensram. Kapitlet omfattar två delar. Inledningsvis presenteras rapportens teoretiska utgångspunkter beträffande antaganden om insatser och resultat. Därefter följer en beskrivning av rapportens utgångspunkter beträffande föreställningar om hemmaplansinsatser riktade till barn och ungdomar.
- Kapitel 3. Rapportens metodkapitel. Här redogör jag för mitt metodval samt hur jag gått tillväga vid urval, datainsamling och analys.
- Kapitel 4. Här presenteras rapportens resultat. Kapitlet innehåller tre delar. I de två inledande delarna redogörs för antaganden om insatser och resultat på projektnivån utifrån formella styrdokument samt intervjuer med företrädare för TILDA. I den tredje delen presenteras sedan antaganden om insatser och resultat på verksamhetsnivån utifrån olika delprojekts formella ansökningar om TILDA-medel.

- Kapitel 5. Delrapportens avslutningskapitel. Här redogörs för de föreställningar om hemmaplanslösningar, om målgrupper och om barns och ungdomars behov, som kommer till uttryck i det empiriska materialet.

Kapitel 2: Delrapportens teoretiska referensram

I det här kapitlet presenteras den teoretiska referensram som legat till grund för analysen av det empiriska materialet. Delrapporten utgår, som beskrivits, från fem frågeställningar. Frågeställningarna kan sägas beröra två olika aspekter. Dels vilka antaganden om förhållandet mellan insatser och resultat som framträder i beskrivningarna av TILDA-satsningens tänkta uppläggning. Dels vad dessa beskrivningar/antaganden säger om aktörernas föreställningar om behov hos barn och ungdomar och vad som utgör lämpliga insatser vid iscensättningen av TILDA.

Delrapportens teoretiska referensram tar sin utgångspunkt i dessa båda aspekter. Inledningsvis presenteras utgångspunkterna för hur man teoretiskt kan betrakta verksamheters och enskilda aktörers antaganden om förhållandet mellan insatser och resultat. Därefter följer ett avsnitt som berör hur enskilda aktörers och verksamheters beskrivningar av sina intentioner kan ses som uttryck för mer övergripande, diskursiva, föreställningar om tidiga och förebyggande insatser. Här redogörs för diskursbegreppet i allmänhet, men också hur man kan betrakta detta i förhållande till hemmaplanslösningar riktade till ungdomar.

2.1 Formella och informella programteorier

En av studiens ambitioner är att granska de antaganden om insatser och resultat som framträder i beskrivningar av såväl TILDA-projektet som helhet som av enskilda delprojekt som ingår i utvärderingen. Ett sätt att närma sig antaganden om förhållandet mellan insatser och resultat är att se dem som uttryck för programteorier. Med programteori menas här den kedja av antaganden som länkar samman insatser och resultat (Patton, 1997).

Angående programteori kan man göra en distinktion mellan formell och informell programteori. *Formell programteori* avser de enhetliga, kollektiva, bilder som nationellt och lokalt förmedlas om vilka insatser och resultat som, utifrån deskriptiva och preskriptiva antaganden, förväntas. *Informell programteori* betecknar istället de antaganden, av deskriptiv och preskriptiv karaktär, som verksamhetens nyckelpersoner, individuellt, har om hur verksamheten skall genomföras och vad detta förväntas leda till (Jonsson, 2005). Med *deskriptiva antaganden* menas antaganden om hur verksamheten faktiskt fungerar samt under vilka omständigheter som man kan uppnå vissa resultat. De deskriptiva antagandena vilar på en empiriskt baserad kunskap om förhållandet mellan insatser och resultat. Med *preskriptiva antaganden* avses istället önskvärda mål och resultat, samt hur insatserna bör genomföras för att nå dessa mål och resultat. Det utgör ett rättfärdigande för en viss uppläggning av en verksamhet (Morén & Blom, 2003).

Översatt till TILDA-satsningen kan projektbeskrivningar av såväl projektet som helhet, som av enskilda delprojekt, ses som exempel på sådana bilder. Där förmedlas lokala, kollektiva, bilder om vilka insatser som förväntas leda till vilka resultat. Mot bakgrund av att det är frågan om antaganden om både projektet som helhet och om enskilda delprojekt kan det vara lämpligt att tala om programteorier på olika nivåer och, kanske, med olika konkretionsgrader. Dels på projektnivån, där mer övergripande antaganden om projektet kommer till uttryck. Dels på verksamhetsnivån där mer konkreta antaganden om förhållandet mellan insatser och resultat i delprojektens praktik formuleras.

Beträffande informell programteori kan förvaltningscheferna ses som exempel på nyckelpersoner eftersom det är de som, utifrån det direktiv som beskrevs i kapitel 1, formulerar de övergripande idéerna och riktlinjerna för projektet och dess genomförande. Detta kommer att beröras närmare i kapitel 3.³

---

³ När jag fortsättningsvis talar om förvaltningschefer avses förvaltningschefer eller personer motsvarande positioner i förhållande till TILDA-projektet.

Vid analysen av det empiriska materialet kan tankarna om antaganden som uttryck för programteorier bidra till att synliggöra de formella och informella antaganden om förhållandet mellan insatser och resultat som satsningen som helhet och enskilda delprojekt vilar på.

2.2 Diskurser om hemmaplanslösningar

Ambitionen att finna alternativ på hemmaplan för barn och ungdomar istället för institutionsvård är inte något som avgränsar sig till Umeå utan sker på många håll i landet. Samtidigt influeras de människobehandlande organisationer, t.ex. socialtjänst och skola, som omfattas i TILDA-satsningen i hög utsträckning av legitima tankar och idéer i organisationens omgivning (Hjelte, 2005). Med människobehandlande organisationer avses offentliga, icke vinstdrivande, myndigheter och organisationer som finns inom den sociala välfärdssektorn, t.ex. utbildning, socialtjänst och hälso- och sjukvård (Hasenfeld, 1992). Därför kan beskrivningarna av hur man, på bästa sätt, kan bistå barn, ungdomar och deras familjer inom ramen för TILDA inte enbart betraktas som konkreta uttryck för vad olika aktörer (formellt och informellt) säger sig ha för avsikt att iscensätta. De kan också ses som uttryck för tillgängliga och legitima idéer om hemmaplanslösningar för ungdomar i utsatta livssituationer. Genom att vissa föreställningar utgör det ”rätta” sättet att betrakta samhället och människor på får de en normerande funktion (Foucault, 1992). Foucault talar i detta sammanhang om diskurser och avser den samtalsordning som kännetecknar det vetenskapliga skrivandet, undervisning och tankeutbyte inom ett visst forskningsområde under en viss period. Genom att diskursen är reglerad och inspirerad av maktförhållanden får den inte bara betydelse för vad som anses som kunskap, utan även social och politisk betydelse.⁴ Det kan emellertid finnas ett (begränsat) antal olika diskurser som delvis täcker samma område (Rönnols, 2005). I TILDA utgörs detta område av hemmaplanslösningar för barn och ungdomar i utsatta livssituationer. Detta medför att de konkurrerar om att ge mening till olika företeelser. Diskurserna kan såväl stå i konflikt som i samklang med varandra. Hur de formeras i förhållande till varandra betecknar Rönnols som en diskursordning.⁵

I förhållande till hemmaplanslösningar inom ungdomsvården pekar Forkby (2005) på två olika diskurser; skolning respektive alliansbildning.⁶ Diskurserna har ett flertal gemensamma drag. De kopplar samman den onda, nedbrytande tiden med den goda, uppbyggande, perioden i vilken ungdomarna räddas undan en tämligen riskfylld och utsatt framtid. Angående organisationen framstår den som aktiv och närvarande och den strävar efter att överskrida särintressen för att skapa konsensusgrundade allianser. Därutöver betraktas hemmaplanslösningarna som ekonomiskt fördelaktigt alternativ genom att minska institutionsplaceringar.

Om man riktar blickarna mot TILDA-satsningen kan man, utifrån bakgrundsbeskrivningen, se att de diskursiva föreställningarna om organisationen även verkar vara närvarande i TILDA-satsningen. Tanken om att överskrida särintressen gestaltar sig i termer av ett gränsöverskridande samarbete mellan de mjuka nämnderna. Tillika såg man ekonomiska incitament, i form av kostnader för institutionsplaceringar, för en satsning på hemmaplanslösningar.

Diskurserna visar emellertid även upp olikheter. Inom *Skolningsdiskursen* är tanken att den unge skall bibringas kunskaper och färdigheter genom att skolas under en längre sammanhållen tid. Till skillnad från skolningsdiskursen är den dominerande idén inom

---

⁴ Förord av Sune Sunesson i Foucault (1992).

⁵ Rönnols refererar här till Winter Jörgensen & Phillips (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

⁶ Forkby granskade 41 ansökningar av statliga medel för utveckling av hemmaplanslösningar, riktade till ungdomar. Forkby menar att ansökningarna kan ses som en sambandsprosa där författarna länkar samman problem, lösningar och aktörer.

alliansbildningen att skapa ordnande strukturer kring den unga. Dessa strukturer riktar sig mot s.k. osäkerhetszoner där ungdomen/-ar vistas och som ter sig mer eller mindre farliga. En viktig zon uppstår enligt författaren mellan olika organisationer såsom skola och socialtjänst. En annan zon uppstår mellan olika tidsindelningar av ungdomars dag. Den farligaste tiden är mellan skolan och familjen, vilka är de viktigaste socialisationsagenterna.

I analysen av det empiriska materialet kan tankarna om hemmaplanslösningar som diskursiva föreställningar bidra till att peka på vilka föreställningar om hemmaplanslösningar som framträder i materialet.

2.2.1 Målgrupper för tidiga insatser

Som framgick av bakgrundsbeskrivningen i kapitel 1 var en bidragande orsak till tillkomsten av TILDA-satsningen att man ansåg att det fanns tilltagande problem bland barn och ungdomar i Umeå, vilket medförde en risk för deras hälsa och utveckling. Därför fanns det ett behov av att utveckla de tidiga och förebyggande insatserna. Vilka är då målgrupperna för hemmaplanslösningar riktade till barn och ungdomar?

Rönnols (2005) pekar på tre olika diskurser om ungdomar i förhållande till preventivt socialt arbete: de kompetenta, de vanliga och de problematiska. Diskurserna visar upp variationer beträffande såväl föreställningarna om ungdomars beteende som deras livsvillkor.

De *kompetenta* avser ungdomar som betraktas som resursstarka och ansvarstagande. Därför kan de också tilldelas ett relativt stort inflytande över insatserna. De befinner sig visserligen i en utsatt livssituation, men då är det främst frågan om deras position i förhållande till vuxenvärlden. Utgångspunkten är att unga inte på något självklart sätt har tillträde till arenor där de kan utöva inflytande. Därför behövs insatser som kan ge dem stöd i deras utveckling mot en större självständighet. En sådan utgångspunkt innebär i princip att "alla" ungdomar befinner sig i en socialt missgynnad position.

En annan grupp av ungdomar är de *vanliga*. I likhet med de kompetenta är de vanliga resursstarka i form av exempelvis utbildning, social trygghet och familjesituation. Därför anses de inte befinna sig i någon utsatt livssituation utifrån sina livsvillkor. Däremot betraktas de inte som ansvarstagande utan visar upp ett tolerant förhållningssätt, i såväl tanke som handling, till olika riskbeteenden såsom t.ex. droger. Genom sitt förhållningssätt betraktades de även som en grupp med ett problembeteende.

En tredje grupp ungdomar är de *problematiska*. Denna grupp ses som missgynnade utifrån såväl beteende som livsvillkor. Det problematiska beteendet avser t.ex. användning av droger eller kriminalitet. Inte heller har de samma resurser som de tidigare nämnda grupperna mot bakgrund av sociala och ekonomiska förhållanden såsom t.ex. social trygghet eller familjesituation.

Här bör man emellertid ha i åtanke att Rönnols studie fokuserar på ungdomar medan TILDA-satsningen omfattar såväl ungdomar som yngre barn (0-20 år). Även om gränsen mellan barndom och ungdomstid är diffus (jfr Ohlsson & Swärd, 1994) kan man anta att de målgrupper och deras kännetecken för utsatthet, i termer av beteenden och livsvillkor, som skisserats ovan inte fullt ut är överförbara till yngre barn. Detta är också något som Rönnols (a.a.) diskuterar. Beträffande barn innan tonåren menar författaren att föreställningen är att utsattheten till stor del består i ett behov av skydd i förhållande till en svår livssituation. Beträffande tonåringar betonas i större utsträckning problembeteenden även om det kan dölja sig svåra livssituationer bakom ungdomarnas beteenden.⁷ Mot bakgrund av olikheterna i föreställningarna om innebörden av barns och ungdomars utsatthet förefaller det rimligt att

---

⁷ Även om man enligt den svenska lagstiftningen och FN:s barnkonvention är barn upp till 18 års ålder så pekar Rönnols på att gränsen mellan barn och ungdom i den svenska ungdomspolitiken snarare går vid 13 års ålder och att ungdomstiden sträcker sig till 25 års ålder. Gränserna kan dock variera i olika sammanhang.

anta att det kan förekomma andra diskurser om målgrupper inom ramen för TILDA-projektet än de som framträder i Rönnols studie.

2.3 De centrala begreppen vid analysen

I kapitlet har delrapportens teoretiska referensram presenterats. I det följande redovisas en sammanfattning av de centrala begreppen i referensramen. Dessa begrepp har också tjänstgjort som utgångspunkter vid analysen av det empiriska materialet.

Programteori

-Formell programteori

- Insatser och resultat

-Informell programteori

- Insatser och resultat

Diskurser om hemmaplanslösningar

Insatser

-Organisation

- Överskrida särintressen
- Ekonomiska incitament
- Skolning
- Alliansbildning

Målgrupper

-Kompetenta

-Vanliga

-Problematiska

I nästa kapitel presenteras rapportens metodologiska överväganden och tillvägagångssätt.

Kapitel 3: Metod

I detta kapitel presenteras mitt tillvägagångssätt vid genomförandet av studien. Kapitlet omfattar en redogörelse för tre olika aspekter av mitt tillvägagångssätt. Den första delen behandlar mina motiv och ställningstaganden vid valet av datainsamlingsmetod. I den andra delen redogörs för urvalsprocessen. Den tredje och sista delen omfattar en återgivning av mitt tillvägagångssätt under analysprocessen.

3.1 Datainsamling – ett kvalitativt tillvägagångssätt

Som framgått av det inledande kapitlet är syftet med delrapporten att granska de antaganden om hemmaplanslösningar som ligger till grund för TILDA-satsningen. Därför har datainsamlingen utgått från en kvalitativ metod. Den kvalitativa metoden har sin styrka i att de kan skapa en ökad förståelse för sociala processer och sammanhang (Holme & Solvang, 1997). Synliggörandet av sammanhangen skapar även förutsättningar för att upptäcka företeelser och att förstå hur de är relaterade till varandra (Starrin, 1994).

I mitt fall innebar en kvalitativ metod en möjlighet att upptäcka vilka egenskaper och företeelser som framträdde i antaganden om såväl projektet som helhet (projektnivån) som i enskilda delprojekt (verksamhetsnivån). Dessutom innebar det en möjlighet att granska hur antaganden om ett tänkt genomförande och tänkta resultat relaterade till varandra.

För att få en ökad kunskap om dessa antaganden har jag både genomfört intervjuer och granskat skriftliga dokument. Här inspirerades valet av datainsamlingsmetoder av de teoretiska utgångspunkterna om formella och informella programteorier som presenterades i den teoretiska referensramen (se 2.1). I syfte att erhålla kunskap om den formella programteorin på projektnivån granskades det direktiv som funnits för projektet och som också refererades till i inledningskapitlet. Direktivet kan, enligt mitt förmenande, ses som en mer enhetlig kollektiv bild av TILDA-projektet. Det är ett dokument som utarbetats av politiker och som förväntas ligga till grund för insatserna inom projektet.

Utöver en granskning av projektets formella programteori har delrapporten även granskat den informella programteorin på projektnivån. Informella programteorier avser de antaganden som nyckelpersoner i verksamheten, individuellt, har om hur verksamheten skall genomföras och vad detta förväntas leda till. I mitt fall utgjorde styrgruppen, d.v.s. förvaltningscheferna för de förvaltningar som ingick i projektet, nyckelpersoner. Det var de som var satta att iscensätta projektet och ta ställning till vilka delprojekt som skulle beviljas medel. Därmed hade de en nyckelposition beträffande hur TILDA-satsningen gestaltade sig. För att fånga den informella programteorin har jag använt mig av intervjuer. Anledningen är att intervjuer ger möjligheter att få ökad kunskap om enskilda människors intentioner, tankar och känslor (Patton, 1990).

Rapporten innehåller även en granskning av ett antal delprojekts formella programteorier. Här är det delprojektens ansökningar som granskats. I likhet med direktivet kan de betraktas som kollektiva bilder som innehåller antaganden om vad man tänkt göra i delprojekten och vad man utifrån detta vill uppnå för resultat.

Sammantaget innebär det att det empiriska materialet syftar till att bidra med information om projektets programteorier i tre avseenden: formell programteori på projektnivån, informell programteori på projektnivån samt formell programteori på verksamhetsnivån. Förhållandet mellan de olika typerna av empiriskt material och deras informativa fokus ser ut som följer:

Empiriskt material	Informativt fokus
Kommunfullmäktiges direktiv	Information om formell programteori för hela TILDA-satsningen
Intervjuer med representanter för styrgruppen	Information om informell programteori på projektnivån
Projektansökningar	Information om formell programteori för delprojekten

Tablå 1. Förhållandet mellan det empiriska materialet och dess informativa fokus.

3.2 Urval

När det gäller urvalsförfarandet i utvärderingen så har det främst berört två aspekter. Dels intervjupersoner inom styrgruppen samt val av verksamheter inom ramen för studien. Beträffande intervjupersoner så var ett kriterium att urvalet skulle omfatta s.k. ”informationsrika fall” (jfr Patton, 1990) som kunde bidra till en ökad kunskap om de informella antaganden som fanns i styrgruppen. Mot bakgrund av att förvaltningarna varierar i storlek och att de därmed kan antas ha olika förutsättningar för, och perspektiv på, projektet var ambitionen även att urvalet skulle omfatta såväl ”stora” som ”små” förvaltningar. En närmare beskrivning av urvalet låter sig inte göras om intervjupersonerna skall erhålla ett visst mått av konfidentialitet.

Urvalet av de verksamheter som omfattas i rapporten gjordes utifrån totalt 16 verksamheter. Initialt satte jag upp fyra olika kriterier för urvalet:

- *Målgrupp.* Fokuserade delprojekten på barn med tilltagande social problematik eller hade de en allmänpreventiv ambition. Målet var att omfatta båda typerna av fokus i urvalet.
- *Storlek på projekten.* Ambitionen var att omfatta såväl stora som små projekt. Om det var nödvändigt med ställningstaganden mellan stora och små projekt så prioriterades stora projekt mot bakgrund av att kommunen investerat mest resurser i dessa projekt. Därför hade man rimligtvis störst intresse av att granska iscensättningen och resultatet av de stora projekten.
- *”Små” och ”stora” barn.* Tanken var att urvalet skulle omfatta såväl projekt som arbetade med yngre som projekt som arbetade med äldre barn. Anledningen till detta var att barns ålder kan vara av intresse för att förstå vilka faktorer som är centrala vid iscensättning och genomförande av preventiva sociala insatser riktade till barn, ungdomar och deras familjer.
- *Tydlig samverkansprofil.* Mot bakgrund av att TILDA-satsningen i sin helhet är ett uttryck för en gränsöverskridande samverkansambition prioriterades delprojekt med tydlig samverkansprofil.

Utifrån dessa kriterier gjorde jag sedan ett urval som omfattade 6 projekt. 4 projekt med inriktning mot barn med tilltagande social problematik samt två projekt med en mer allmänpreventiv inriktning. Urvalet fördes även fram till styrgruppen för TILDA, vilka godkände det urval som presenterades. Urvalet såg ut som följer:

Allmänpreventiv inriktning

- Tjej- och killgrupper – Kulturcentrum för barn och unga
- Learn for life – KFUM

Barn med tilltagande social problematik

- Ersbodahoppet
- Hörnefors
- M4/Mariehemsgården

- Ungdomscentrum

Utöver detta urval omfattar urvalet även Maria-projektet. Anledningen var att projektet riktade sig till tjejer och den specifika problematik som det ansågs innebära.⁸ Därför kunde projektet vara intressant ur ett könsperspektiv.

3.3 Intervjuundersökningen

De intervjuer som genomförts med medlemmar ur styrgruppen innebar vad Lantz (1993) betecknar som halvstrukturerade intervjuer med öppna svarsalternativ. Intervjuerna omfattade ett antal teman. Det fanns emellertid inga färdiga svarsalternativ utan intervjupersonerna hade möjlighet att uttrycka sina erfarenheter med egna ord.

Som utgångspunkt för intervjuerna fanns en intervjuguide (se Bilaga 1). De teman som intervjuguiden innehöll hade en mer omfattande ambition än att enbart rikta fokus på aktörernas antaganden om TILDA-projektets insatser och resultat eftersom intervjuerna utgör en del av det empiriska materialet vid utvärderingen av projektet.

Temana i intervjuguiden har delvis teoretiska utgångspunkter. En teoretisk utgångspunkt utgjordes av den nyinstitutionella teoribildningens tankar om att organisationer kan betraktas som sociala konstruktioner (Lindqvist, 2000) som påverkas av mer allmänt utbredda och accepterade föreställningar om socialt handlande som finns i omgivningen.⁹ Många gånger tar sig dessa föreställningar uttryck i någon form av prototyper som sedan översätts och anpassas till lokala förhållanden (Blomquist, 1996). I syfte att få kunskap om på vilket sätt och i vilken utsträckning satsningen påverkades av mer allmänt utbredda föreställningar i omgivningen omfattar intervjuguiden frågor som berör bakgrunden till TILDA-satsningen och hur den växte fram.

En annan utgångspunkt var att mycket av implementeringen sker genom diskussioner, eller rent av förhandlingar, mellan olika aktörer i organisationen med delvis olikartade perspektiv (Hjelte, 2005). Därför var det också viktigt att fånga intervjupersonernas uppfattningar om såväl innebörden av centrala begrepp som på vilket sätt och i vilken utsträckning det förekommit diskussioner om innebörder, fördelning av medel, organiseringen av projektet etc.

Därutöver omfattade intervjuguiden även ett antal intervjufrågor som växte fram ur en genomläsning av ett antal styrgruppsprotokoll. Styrgruppsprotokollen var organisationens egen dokumentation av innehåll och beslut vid styrgruppens träffar. Genomläsningen skedde i syfte att kunna utläsa vilka teman som varit centrala vid träffarna inom styrgruppen. Tanken att, genom intervjuerna, därigenom få tillgång till information om diskussionerna i gruppen kring dessa teman. Temana emanerade därför snarare ur empiriskt material än redan befintlig teori. Protokollen är dock inte en del av det material som legat till grund för analysen utan skall, i likhet med de teoretiska utgångspunkterna, ses som en del av min förståelse inför intervjuerna.

Beträffande intervjuerna så genomfördes de under januari och februari 2006. Valet av platser för intervjuerna varierade. Gemensamt var dock att valet gjordes i samråd med intervjupersonerna. Intervjuernas längd varierade mellan 45 minuter och en och en halv timme. Längden på de flesta intervjuer var ca en timme. Samtliga intervjuer spelades in på band. Vid intervjutillfället blev intervjupersonerna informerade om mitt uppdrag och att syftet med intervjuerna var att de skulle utgöra en del av utvärderingen av TILDA-projektet. De blev också informerade om att materialet från intervjuerna inte skulle publiceras mer utlämnande än att de var en medlem av styrgruppen.

---

⁸ En närmare beskrivning av projektet och dess programteori sker i resultatkapitlet (se 4.3.1).

⁹ Att organisationer betecknas som sociala konstruktioner innebär emellertid inte att de saknar materiella egenskaper. Däremot är det viktigt att särskilja organisationers materiella verklighet från de institutionella processer som påverkar, influerar och genomsyrar organisatorisk verksamhet (Grape, 2001).

3.4 Analysprocessen

Som framgått i det andra kapitlet har centrala begrepp i den teoretiska referensramen tjänstgjort som utgångspunkter vid analysen av det empiriska materialet (se 2.4). Det innebär dock inte att analysen enbart styrts av de ”glasögon” som den teoretiska referensramen utgjort. Snarare kan analysen av materialet, på en övergripande nivå, sägas ha inneburit en abduktiv process. I så motto har analysen inneburit en pendling mellan min (teoretiska) förståelse, en ny förståelse utifrån det empiriska materialet, vilket i sin tur pekat på en förändrad teoretisk förståelse av materialet (jfr Alvesson & Skoldberg, 1994). Anledningen till mitt val av tillvägagångssätt är att jag å ena sidan ville tydliggöra mina utgångspunkter för analysen. Å andra sidan ville jag inte riskera att missa ”rikedomerna” i det empiriska materialet, vilket är risken om man ”tvingar in” tolkningar av det empiriska materialet i befintlig teori (Glazer & Strauss, 1967).

Mot den bakgrunden kan det vara överförenklat att beskriva en analysprocess i ett antal steg eftersom det handlar om att ge (ny/förändrad) mening av intryck man får som forskare under hela forskningsprocessen. Om jag ändock skulle beskriva min analys i ett antal steg så skulle den lämpligast framställas som följer:

1. Genomläsning av det empiriska materialet. I detta steg lästes såväl intervjuer som skriftliga dokument igenom i syfte att få en överblick av och känsla för materialet.
2. Strukturering av det empiriska materialet utifrån de teoretiska utgångspunkterna beträffande programteorier: *Formell programteori – insatser och resultat* samt *Informell programteori – insatser och resultat*. I detta steg använde jag mig av det kvalitativa analysprogrammet Open Code. Genom att använda datorstöd kan man skapa en större systematik i analysprocessen (Lee & Fielding, 1998). Detta gjordes ”separat” för varje empiriskt delmaterial, d.v.s. direktivet kodades för sig, intervjuerna var för sig samt varje ansökan kodades för sig. Tanken var att därigenom skapa ökade möjligheter till jämförelser mellan: a) formella och informella programteorier på projektnivån, b) olika informella programteorier på projektnivån, c) olika delprojekt på verksamhetsnivån.
3. ”Öppen” kodning och kategorisering inom ramen för det teoretiskt strukturerade materialet. Här kodades det empiriska materialet mer induktivt. Det innebar att jag, inom ramen för nyckelbegreppen, fick ett antal mer empirinära koder. Inom detta steg jämfördes även koderna och kodades om, utifrån om de kunde sägas beröra/alt inte beröra samma aspekt. På motsvarande sätt som under det andra steget skedde kodningen ”separat”. Det är också resultatet av kodningen inom detta steg som presenteras i det första resultatkapitlet som programteorier (se kapitel 4).
4. Analys av teman/mönster i programteorierna. Detta steg innebar en abstraktion i förhållande till det empiriska materialet i så motto att jag sökte efter mer övergripande mönster i materialet. Vilka likheter kunde man se mellan olika programteorier, vilka skillnader fanns etc. Det är också dessa mönster som redovisas i 4.2.6.
5. Teoretisk analys. I denna fas genomfördes en analys där jag teoretiskt tolkade det empiriska materialet. Dels i förhållande till de mönster jag kunde se i programteorierna. Dels utifrån teoretiska nyckelbegrepp beträffande diskurser om målgrupper och hemmaplanslösningar (se kapitel 5). Det var emellertid inte enbart den ursprungliga teoretiska referensramen som bidrog till tolkningarna. Under denna fas använde jag även annan teori i den utsträckning det upplevdes bidra till en ökad förståelse för det empiriska materialet. Hur och på vilket sätt så skett framgår av resultatkapiteln i rapporten.

Kapitel 4: TILDA-projektets programteorier

Kapitlet innehåller tre delar. Inledningsvis redogörs för TILDA-projektets formella programteori, vilken är resultatet av en analys av det skriftliga direktiv som låg till grund för projektet. Därefter följer en presentation av de informella programteorier som framträder i intervjuer med nyckelpersoner i projektet. Avslutningsvis återges de formella programteorier, på verksamhetsnivån, som man kan se i de ansökningar som legat till grund för att enskilda delprojekt beviljats medel ur TILDA-satsningen.

I anslutning till 4.2 och 4.3 görs även mer sammanfattande reflektioner. I 4.2.6 avser reflektionerna programteorierna på projektnivån medan de i 4.3.3 riktar huvudintresset mot programteorierna på verksamhetsnivån och dess förhållande till programteorierna på projektnivån.

4.1 Den formella programteorin för TILDA-projektet

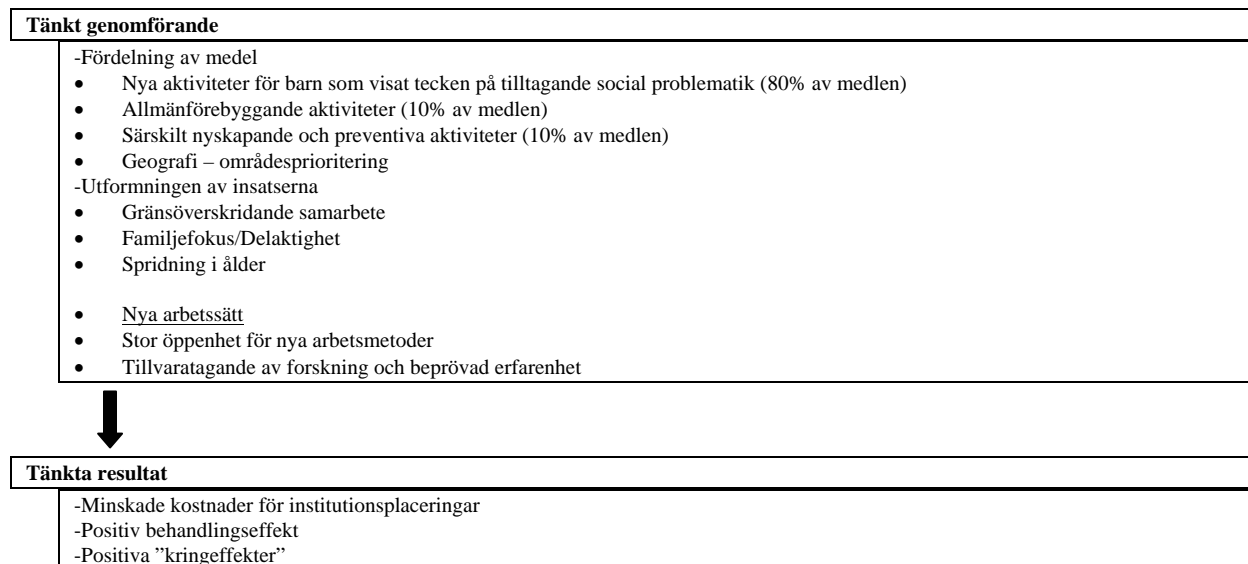
Som beskrivits tidigare i rapporten tog kommunfullmäktige ett beslut om TILDA-projektet i det direktiv som daterades till 041004 (se kapitel 1). Det har även framgått att det var förvaltningscheferna i de mjuka nämnderna som, inom ramen för projektets styrgrupp, skulle besluta om vilka enskilda delprojekt som skulle tilldelas medel (se 3.1). Av direktivet framgår att det var tre olika områden mellan vilka projektmedlen skulle fördelas. Den största delen av medlen (80%) skulle satsas på nya aktiviteter riktade till barn och ungdomar där man redan identifierat en tilltagande social problematik. 10% av medlen skulle fördelas till verksamheter av mer allmänpreventiv karaktär medan återstående 10% skulle tilldelas verksamheter som var ”särskilt nyskapande”. Fördelningen av medel skulle även ta geografisk hänsyn i så motto att områden med större social problematik skulle beaktas vid.

Beträffande utformningen av insatserna betonades, vilket framgått tidigare i rapporten, ett gränsöverskridande samarbete över verksamhets- och förvaltningsgränser i direktivet. Insatserna skulle vidare ha ett familjefokus där föräldrar till minderåriga barn och ungdomar alltid skulle göras delaktiga. Insatserna skulle också ha en spridning i ålder, d.v.s. att satsningen skulle omfatta verksamheter som riktade sig till yngre barn såväl som verksamheter som fokuserade på barn/ungdomar i tonåren.

Beträffande ”det nya” i de nya aktiviteterna betonades att projektet skall ta hänsyn till såväl det innovativa som redan befintliga kunskaper om preventiva insatser riktade till barn och ungdomar. Dels skall det finnas en stor öppenhet för nya arbetsmetoder, dels skall forskning och beprövade erfarenheter tillvaratas i projektet.

När det gäller de tänkta resultaten hade satsningen tre övergripande målsättningar. För det första var målet att projektet skall bidra till en minskning av institutionsplaceringar. Detta för att kunna styra över medel till de nyskapande verksamheterna. Minskningen skulle s.a.s. kunna bekosta en omvandling av (del-)projekt till verksamheter av mer permanent karaktär. För det andra var målsättningen att insatserna skulle bidra till vad som beskrivs som ”positiva behandlingseffekter” för målgruppen/-erna i projektet. Den tredje målsättningen var att skapa ”positiva kringeffekter”. Innebörden av positiva kringeffekter framgår inte närmare av direktivet, men det antyds att det är effekter för barn, ungdomar och vuxna i målgruppens närhet i olika kontexter, t.ex. skolor eller fritidsgårdar.

Den formella programteorin, d.v.s. de kollektiva antagandena om TILDA-projektets insatser och resultat, kan illustreras på följande sätt

Figur 1. Formell programteori: TILDA-projektet.

4.2 Intervjuer med företrädare för styrgruppen – TILDA-projektets informella programteorier

4.2.1 Intervju med styrgruppsmedlem 1

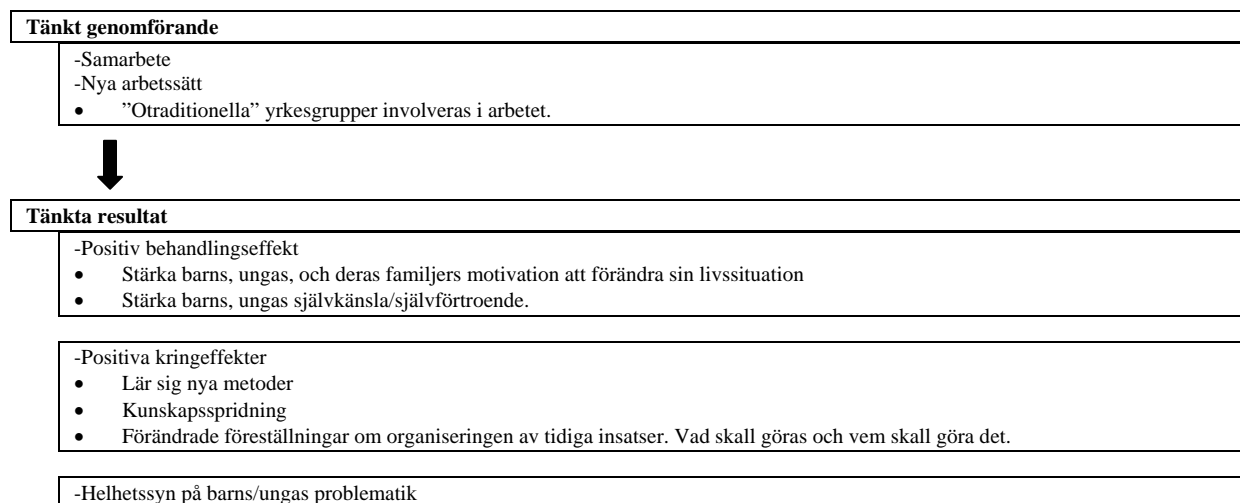
En central aspekt av insatserna är enligt Styrgruppsmedlem 1 att skapa ett samarbete där olika aktörer kunde arbeta tillsammans kring gemensamma målsättningar.¹⁰ Detta samarbete var sedan tänkt att leda till en helhetssyn på barns och ungas problematik där olika aktörers perspektiv utgör delar av en helhet. Beträffande insatserna betonade intervjupersonen även det innovativa.¹¹ Dels bör insatserna visa på nya sätt att arbeta när det gäller tidiga och förebyggande insatser. Dels bör nya ”otraditionella” yrkesgrupper involveras i arbetet. Dessa insatser bör enligt IP omfatta barns och ungas hela livssituation.

När det gäller innebörden av de mer övergripande målsättningarna i direktivet menade Stg1 att den *positiva behandlingseffekten* handlar om att dels stärka barns/ungas och deras familjers motivation att förändra sin livssituation, dels att stärka barns/ungas självförtroende och självkänsla. De *positiva kringeffekterna* omfattar enligt IP att man lär sig nya metoder att arbeta med barn och unga. Sedan handlar det om att sprida dessa arbetssätt till andra delar av organisationen. Därmed kan man också förändra föreställningarna om organiseringen av tidiga och förebyggande insatser i organisationen.

I figuren nedan presenteras Stg1:s programteori.

¹⁰ Fortsättningsvis kommer ”styrgruppsmedlem” att förkortas till Stg i rapporten.

¹¹ Fortsättningsvis kommer ”intervjupersonen” att förkortas till IP i rapporten.

Figur 2. Programteori: Styrgruppsmedlem 1.

4.2.2 Intervju med styrgruppsmedlem 2

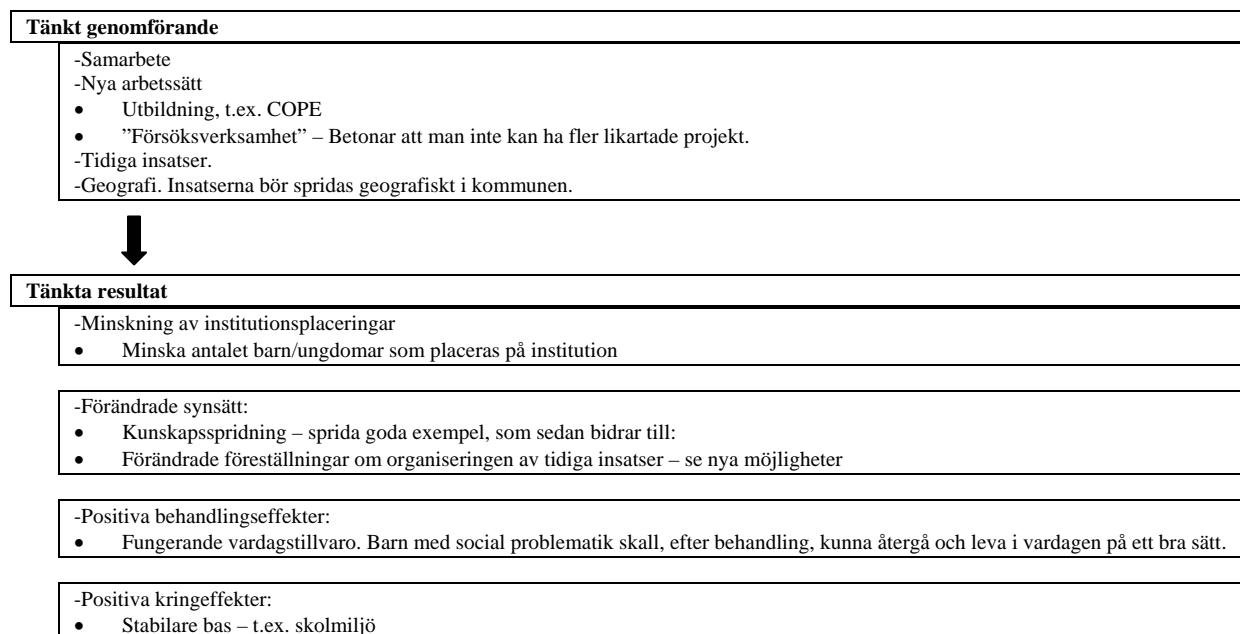
Beträffande insatserna menar Stg2 att projektet skall bedrivas i ett samarbete över verksamhets- och förvaltningsgränser. IP lyfter fram den innovativa aspekten när det gäller insatserna och betonar att man inte skall ha flera likartade projekt utan att det gäller att fördela medlen så att det blir en mångfald av olika typer av insatser. Dessutom menar denne att det är viktigt att komma in tidigt innan barns/ungdomars eventuella svårigheter har hunnit växa sig stora. Stg2 ser utbildning av personal som ett viktigt inslag i projektet och nämner COPE-utbildning som ett exempel.¹² När det gäller projektmedlen menar IP att det är viktigt att de sprids i kommunen så att insatserna kommer olika delar av kommunen till gagn.

När det gäller de tänkta resultaten pekar Stg2 på att ambitionen med projektet är att förhindra institutionsvård och därmed minska antalet barn/ungdomar som placeras på institutionsvård. Ett annat förväntat resultat är att kunna sprida erfarenheter från ”goda exempel”. Erfarenheterna från de delprojekt som bedöms som lyckade skall spridas till andra verksamheter och delar i kommunen. Detta skulle sedan kunna bidra till att förändra föreställningen i den kommunala organisationen om hur man kan organisera tidiga och förebyggande insatser, riktade till barn/ungdomar och deras familjer.

Angående de mer övergripande målsättningarna med projektet ansåg Stg2 att *positiva behandlingseffekter* avser att projektet ge barn/ungdomar med social problematik stöd och behandling så att de kan återgå och leva i vardagen på ett bra sätt. *Positiva kringeffekter* handlar istället om att, som IP uttrycker det, satsningen skall bidra till att skapa en stabilare bas för barn, ungdomar och deras familjer. Det kan då vara frågan om att, t.ex. i skolan, skapa en fungerande miljö för att motverka att barn/ungdomar hamnar i utsatta livssituationer.

Stg2:s programteori redovisas i figur 3 nedan.

¹² COPE är en förkortning av The Community Parent Education Program. Programmet är manualbaserat och riktar sig till föräldrar som har barn som uppvisar ett svårhanterligt beteende i åldern 3-12 år. För utförligare beskrivning, se: <http://www.svenskacope.se>.

Figur 3. Programteori: Styrgruppsmedlem 2

4.2.3 Intervju med styrgruppsmedlem 3

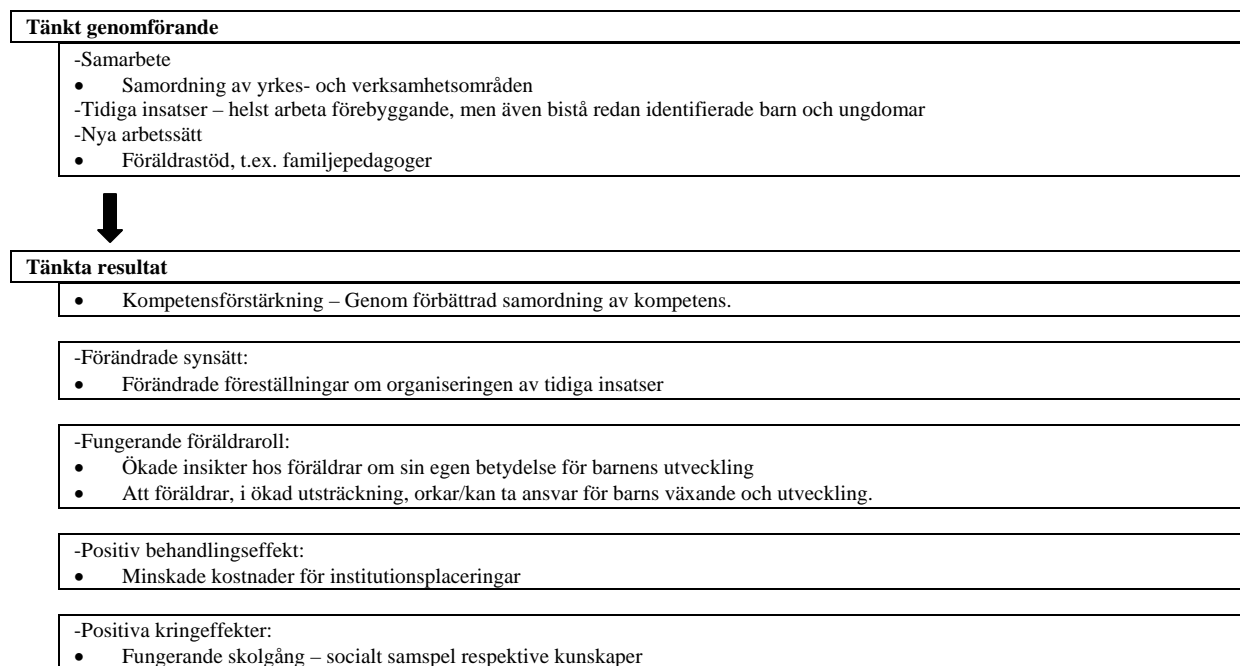
Stg3 menar att gränsöverskridande metoder och utsatta barn hör ihop och att det är viktigt att aktörer i olika förvaltningar jobbar tillsammans eftersom när barn mår dåligt är problematiken i de flesta fallen mångfacetterad och överskrider olika förvaltningars och verksamheters ansvarsområden. IP betonar också vikten av tidiga insatser. Helst anser denne att man skall arbeta förebyggande så att barn inte hamnar i utsatthet, men poängterar att det är viktigt att även rikta stöd till de som redan befinner sig i en utsatt livssituation. Insatserna i projektet bör präglas av innovation, där man strävar efter att utveckla nya arbetssätt. Därför är det viktigt att stimulera utvecklingsarbete ute i verksamheten där personer som vågar, testar nya typer av arbetsformer. Som exempel på mer konkreta insatser pekar IP på att denne skulle vilja att det utvecklades någon form av familjestöd, t.ex. familjepedagoger, som kan bidra till att stödja/stärka föräldrar att bli mer delaktiga i, och ta ansvar för, barns utveckling. Detta eftersom barn många gånger är symptombärare för en bakomliggande föräldraproblematik.

Genom att samordna och ta tillvara olika yrkesgruppers ansvars- och kompetensområden menar Stg3 att man kan skapa en kompetensförstärkning i organisationen. Dessutom kan satsningen på de nya gränsöverskridande arbetssätten bidra till förändrade synsätt på hur man kan organisera tidiga insatser till barn, ungdomar och deras familjer.

När det gäller insatserna riktade till barns och ungdomars föräldrar anser Stg3 att de kan bidra till att utveckla föräldrarollen. Dels genom att föräldrar får ökade insikter om sin egen betydelse för barns utveckling, dels att föräldrar orkar/kan ta ansvar för barns växande och utveckling i ökad utsträckning.

Beträffande de mer övergripande målsättningarna i direktivet menar Stg3 att *positiva behandlingseffekter* handlar om att projektet har ambitionen att minska kommunens kostnader för institutionsplaceringar. Som *positiva kringeffekter* av satsningen nämner IP bl.a. att berörda barns skolgång kan förbättras. Detta avser såväl barnens sociala samspel med vuxna och andra barn som barns lärande.

Sammantaget ser Stg3:s programteori ut som följer nedan i Figur 4.

Figur 4. Programteori: Styrgruppsmedlem 3

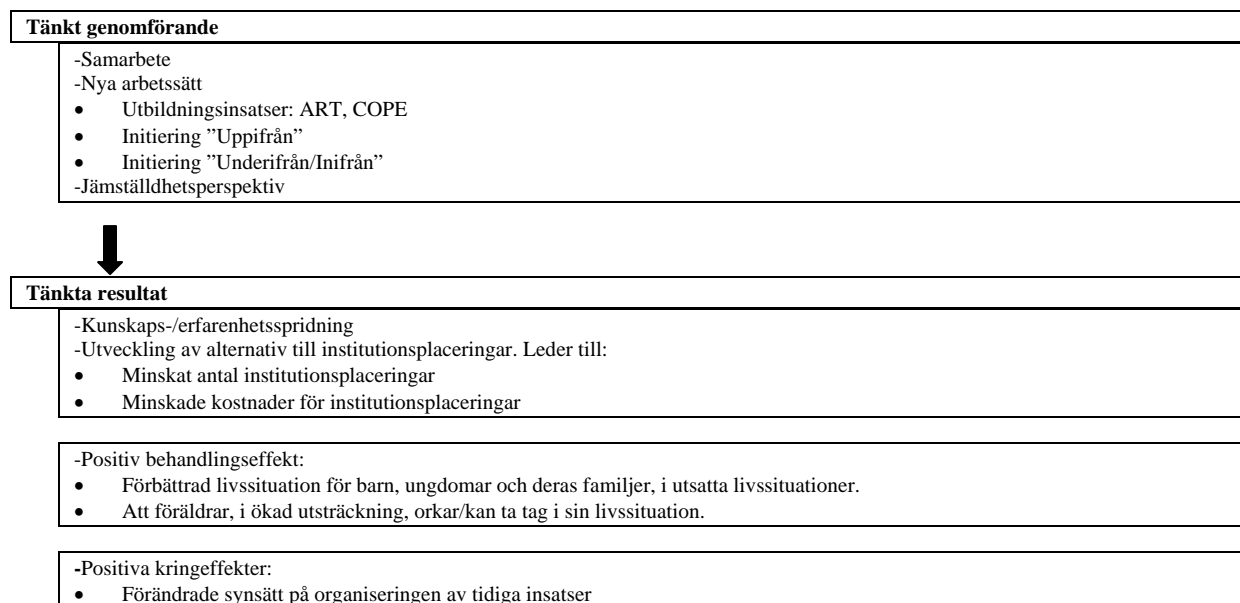
4.2.4 Intervju med styrgruppsmedlem 4

Beträffande de tänkta insatserna betonar Stg4 samarbetsaspekten i termer av gränsöverskridande arbetssätt. Insatserna bör vara innovativa i den meningen att människor ute i verksamheterna initierar nya arbetsmetoder på hemmaplan. Samtidigt pekar IP också på att man från styrgruppens sida även tagit initiativ till olika typer av insatser, bl.a. möjligheter till ART-utbildning av personal samt föräldrautbildning (COPE) i syfte att förstärka föräldraskapet. Stg4 menar att det också är viktigt att anlägga ett jämställdhetsperspektiv vid fördelningen av resurser i projektet. Bl.a. anser IP att det vore bra om det utvecklades insatser där man uppmärksammade ”tysta” tjejer, vilka annars kan förbises.

Genom projektet har Stg4 förhoppningen att man skall kunna utveckla alternativ till institutionsplaceringar på hemmaplan. Därmed skulle också antalet institutionsplaceringar och kostnaderna för placeringar kunna minska. Sedan handlar det också om att sprida de erfarenheter som finns genom projektet.

Beträffande de mer övergripande målsättningarna för projektet menar Stg4 att *positiva behandlingseffekter* handlar om att de gränsöverskridande insatserna skall bidra till en förbättrad livssituation för de barn, ungdomar och familjer som insatserna riktar sig till. Som en del av detta ser IP att målgruppen/-erna upplever att de har stärkts så pass mycket att de kan och orkar ta tag i sin egen situation. När det gäller de *positiva kringeffekterna* så avser de att projektet skall bidra till förändrade föreställningar om organiseringen av tidiga insatser. Förhoppningen är att man skapar ökade kontaktytor över verksamhetsgränser och att gränserna därmed blir mindre rigida. Därmed skulle fokus kunna förskjutas från att bevaka sina revir i riktning mot att hjälpa varandra utifrån det gemensamma uppdraget att bistå barn och familjer i behov.

Stg4:s programteori ser ut på följande sätt (figur 5).

Figur 5. Programteori: Styrgruppsmedlem 4.

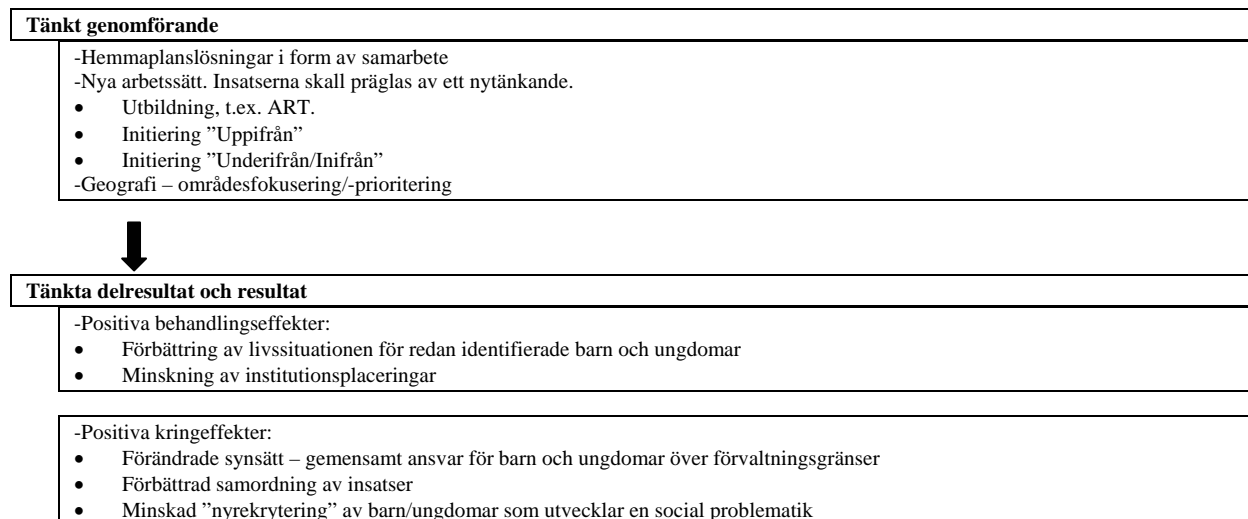
4.2.5 Intervju med styrgruppsmedlem 5

Tanken med TILDA var enligt Stg5 att utveckla hemmaplanslösningar. Detta är dock inte enbart en angelägenhet för socialtjänsten utan kräver samarbete över förvaltningsgränser. När det är frågan om hemmaplanslösningar så måste man jobba där barn och ungdomar befinner sig och mot den bakgrunden blir förskola, skola och hemmet/familjen viktiga arenor för insatser.

En del av insatserna handlar om att utveckla nya sätt att arbeta med de (samhälls-)uppgifter som den kommunala organisationen faktiskt är satt att göra; att prova på nya sätt att fullfölja uppdragen. Det ”nya” behöver inte enbart initieras inifrån verksamheten. Det kan också initieras från ledningshåll. Som exempel nämner Stg5 att man beslutade att starta en ART-utbildning. Detta fanns det visserligen önskemål om inifrån organisationen, men det var inte något som funnits med i några formella projektansökningar. IP menar även att det funnits ett uttalat önskemål från ledningen om att prioritera (bostads-)områden där man redan identifierat många barn/ungdomar med en social problematik.

Det viktigaste resultatet för TILDA är enligt Stg5 att man lyckas bistå barn och ungdomar i behov av tidigt stöd så att man inte behöver placera dem på institution. Det är också detta som IP beskriver som en *positiv behandlingseffekt*. Det är emellertid också viktigt att man, genom samarbetsprofilen, bryter upp stelbenta stuprörsgränser mellan förvaltningar. För det första att barns/ungdomars tillvaro ses som ”allas ansvar”. För det andra att man på ett bättre sätt börjar samordna insatserna så att de länkar in i varandra, men där olika förvaltningar samtidigt bibehåller sina huvuduppdrag. Detta utgör enligt IP exempel på *positiva kringeffekter* av projektet. Därutöver är en kringeffekt även att man stoppar ”nyrekryteringen” av barn/ungdomar som är på väg att utveckla en social problematik som gör att de blir föremål för mer omfattande insatser.

Stg 5:s programteori ser ut som följer nedan i figur 6.

Figur 6. Programteori: Styrgruppsmedlem 5.

4.2.6 Sammanfattande reflektioner över de informella programteorierna på projektnivån

När man granskar de informella programteorierna kan man se att de visar upp ett flertal likheter beträffande de tänkta insatserna. Exempelvis nämner samtliga intervjupersoner att ett *gränsöverskridande samarbete* utgör ett väsentligt inslag vid genomförandet av projektet. De verksamheter som omfattas av projektet skall överskrida de traditionella verksamhets- och förvaltningsgränser som finns i den kommunala organisationen. Tillika betonar intervjupersonerna att insatserna skall utgöras av *nya arbetssätt*. Projektet skall skapa nya hemmaplanslösningar som tidigare inte funnits i den kommunala organisationen. Detta var också något som låg i linje med projektets formella programteori.

Det finns emellertid även *skillnader* mellan intervjupersonernas föreställningar om hur man skall utforma insatserna. Exempelvis pekade en intervjuperson på att man skulle prioritera de områden där man hade en stor andel av redan identifierade barn/ungdomar med social problematik (Stg 5). En annan intervjuperson ansåg istället att det var viktigt att sprida insatserna geografiskt i kommunen (Stg 2). Man skulle därför, i likhet med Jonsson (2005), kunna tala om att det fanns *flera, delvis olikartade, informella programteorier* i projektet.

Ett annat exempel är att intervjupersonerna gav delvis olikartade innebörder av ”nya arbetssätt”. Även om det verkar finnas en samstämmighet i att man bör anamma nya arbetssätt så kan man se att intervjupersonerna ger de nya arbetssätten delvis olikartade innebörder. Detta är inte minst intressant utifrån att styrgruppsmedlemmarna är något av nyckelpersoner i projektet eftersom de beslutar om vilka projekt som skulle beviljas medel. Det direktiv som den formella programteorin utgick ifrån utgjorde politikernas uppdrag till förvaltningscheferna i de ”mjuka” förvaltningarna (styrgruppen). Sedan var det styrgruppens uppgift att, utifrån direktivet, styra och leda projektet genom att bl.a. besluta hur och till vad medlen skulle fördelas. I den meningen sätter styrgruppen ramarna för vad som är möjligt/inte möjligt att göra inom TILDA-projektet. Därmed är det också de som, utifrån ansökningarna, beslutar om vilka former av nya arbetssätt som skall beviljas medel.

Det är främst i två avseenden som man kan se variationer i idéerna om de nya arbetssätten. För det första vilka kunskapskällor som intervjupersonerna refererade till, för det andra vem som initierade de nya arbetssätten. Beträffande *kunskapskällorna* kunde det dels avse att ta tillvara redan beprövade metoder och arbetssätt. Som exempel på detta kan man se de utbildningsinsatser som framträder hos flera intervjupersoner (Stg 4 och 5). Dels kan det vara frågan om att *skapa* något nytt utifrån erfarenheter i den egna praktiken.

Blom et.al. (2006) gör, i förhållande till kunskapsanvändning i socialt arbete, en distinktion mellan dokument utifrån och dokument inifrån. Det förra refererar till kunskap som

produceras utanför den egna verksamheten, exempelvis inom akademien, och som sedan importerar i praktiken. Det senare avser istället kunskap som genereras ur den egna vardagspraktiken genom att kunskapsbildningen integreras i verksamhetens organisering. Denna kunskapsbildning förutsätter, enligt författarna, ett växelspel mellan en dokumentation på individnivå och generalisering till grupp- och verksamhetsnivå. Både när det gäller dokument utifrån och dokument inifrån är det frågan om en teoretisk kunskap som äger någon form av allmängiltighet.

Beträffande TILDA-satsningen kan de metoder och modeller som beskrivits ovan ses som uttryck för dokument utifrån kunskap där det är frågan om att importera kunskaper som produceras utanför den egna verksamheten. När det gäller verksamheter som istället bygger på erfarenheter i praktiken är förhållandet något annorlunda. Att, i enlighet med ”dokument inifrån”, tala om en medveten integrerad kunskapsbildning som grund för de projektansökningar där man ville skapa något nytt inom TILDA, är sannolikt att gå för långt i sina tolkningar. Snarare är det frågan om en *praxiskunskap*, där aktörerna låter den kunskap och kompetens som de utvecklar i praktiken, vägleda dem i deras mänskliga mellanhavanden (jfr Kalman, 2006). Distinktionen mellan utifrån och inifrån är emellertid intressant eftersom den pekar på att kunskapen kan ha sin utgångspunkt i såväl det omgivande samhället som verksamhetens egen vardagspraktik.

När jag fortsättningsvis talar om *kunskap utifrån* avses kunskap som produceras utanför den egna praktiken. När jag istället talar om *kunskap inifrån* avses en *praxiskunskap* som bygger på en kompetens som utvecklas i den egna praktiken. Översatt till TILDA-satsningen menar jag att man kan betrakta användandet av kunskaper utifrån som *metodimplementering*. Det är redan befintliga metoder och arbetssätt som avses att implementeras i den egna organisationen. Angående de insatser som handlar om att utveckla nya arbetssätt så kan de istället betecknas som *metodutveckling*. Det är snarare frågan om att skapa nya arbetssätt utifrån erfarenheter i den lokala praktiken än att implementera redan befintliga metoder.

När det gäller variationerna angående vem/vilka som kunde *initiera* de nya arbetssätten var tanken i många fall att arbetssätten skulle initieras från verksamheterna i praktiken, men det förekom även att de, som i fallet med utbildningarna, initierades från ledningen. Det fanns m.a.o. flera potentiella aktörer som kunde ta initiativ till de nya arbetssätten. Teoretiskt kan man säga att det kunde ske genom såväl en ”Top-down-initiering”, när det var ledningen som tog initiativ till nya arbetssätt, som en ”bottom-up-initiering”, när aktörer i praktiken initierade nya arbetssätt inom styrgruppens ramar (jfr Möller, 1998).

De idéer om vad som kan utgöra ”det nya” i TILDA berör då dels vilka kunskapskällor som de tänkta insatserna vilar på, dels vem/vilka som initierar det nya. De typer av idéer om nya arbetssätt som framträder i programteorierna skulle mot bakgrund av ovanstående resonemang kunna karaktäriseras som följer i tablå 2 nedan. Tablåen gör inte anspråk på att vara uttömmande. Framställningen skall snarare ses som en idealtypisk beskrivning av hur idéerna om nya arbetssätt framträdde i programteorier på projektnivån. Däremot behöver inte de olika aspekterna vara varandra uteslutande i en (tänkt) operativ praktik. Idéerna till konkreta (del-)projekt kan innehålla inslag som anknyter till såväl implementering som utveckling av arbetssätt nerifrån/inifrån organisationen. Likaledes kan verksamheten delvis inrymma delar som initieras uppifrån av ledningen och delar som initieras av den operativa personalen.

		Kunskapskällor	
		Utifrån-kunskap	Inifrån-kunskap
Initiering	Top-down	Metodimplementering initierad uppifrån	Metodutveckling initierad uppifrån
	Bottom-up	Metodimplementering initierad inifrån/nerifrån	Metodutveckling initierad Inifrån/nerifrån

Tablå 2. Karaktärisering av idéer om ”nya arbetssätt” inom ramen för TILDA-projektet.

Den idealtypiska beskrivningen ovan kommer i nästa avsnitt att tjänstgöra som tolkningsraster för att granska vilka former av nya arbetssätt som framträder i projektbeskrivningarna av de (beviljade) delprojekt som ingår i studien.

Även när man granskar de tänkta resultaten kan man se exempel på olikheter. Särskilt tydlig blir olikheterna om man riktar uppmärksamheten mot intervjupersonernas uppfattningar om innebörden av de övergripande målsättningarna med projektet. Exempelvis anser en intervjuperson att positiva kringeffekter avsåg en kunskapsspridning av de erfarenheter som växte fram i projektet (Stg1). En annan intervjuperson menade att det åsyftade en fungerande skolgång för barn/ungdomar (Stg2) medan en tredje pekade på att innebörden var att skapa en förbättrad samordning av (yrkes-)kompetensen i organisationen (Stg5).

Även om det fanns olikheter mellan intervjupersonernas tankar om projektets resultat kan man samtidigt se att de tänkta resultaten till största delen fokuserar på två övergripande kategorier: individ/familj respektive organisation. *Individ/familj* syftar på tänkta resultat som riktar sökarljuset mot olika aspekter av barns, ungdomars och deras familjers livssituation. *Organisation* avser istället de tänkta resultat som fokuserar på organisatoriska förhållanden i den kommunala organisationen. Med organisatoriska förhållanden menas här organisationens strukturella egenskaper. De strukturella egenskaperna kan förstås som varaktiga menings- och betydelsebärande system av mellanmänsklig interaktion och den materiella verklighet som är förbunden med dessa strukturer (jfr Larsson & Morén, 1988).

I tablå nedan presenteras vilka tänkta resultat som kategoriserats till respektive övergripande kategori.

Individ/familj
-Förbättrad livssituation för barn/unga och deras familjer
-Bemyndigande <ul style="list-style-type: none"> • Stärka barns/ungas självförtroende • Stärka motivationen att förändra livssituationen
-Fungerande skolgång
-Minskad "nyrekrytering" av barn/ungdomar som utvecklar en social problematik
Organisation
-Förändrade synsätt i organisationen
-Minskning av institutionsplaceringar
-Kunskapsspridning
-Förbättrad samordning av kompetens
-Helhetssyn på barns/ungdomars problematik

Tablå 3. Kategorisering av tänkta resultat utifrån styrgruppsmedlemmarnas beskrivningar.

4.3 Delprojektens formella programteorier

I föregående avsnitt redovisades de formella och informella programteorierna på projektnivån. I det föreliggande avsnittet återges istället de formella programteorierna för de delprojekt som omfattas av rapporten.

Mot bakgrund av att analysen av de programteorier som redovisas i detta avsnitt utgick från delprojektens ansökningar är det emellertid viktigt att peka på att det redan i ansökningsförvarandet fanns en styrning i form av de formulär som låg till grund för ansökningarna (se bilaga 2). Detta är något som läsaren bör ha i åtanke inför den fortsatta läsningen. Ett tema i ansökningsformuläret berörde projektens idé och syfte. Här förväntades man bl.a. beskriva vad som var nyskapande med den tänkta verksamheten. Det fanns alltså redan initialt en förväntan på att projekten skulle vara nyskapande. Ett annat tema var att man förväntades att precisera målen med projektet. Här pekade man från projektets håll på att man t.ex. kunde anlägga ett könsperspektiv. Det fanns med andra ord en legitimitet för att ta hänsyn till kön i ansökan.

Ett tredje tema i formuläret berörde själva genomförandet. Här lyfte man bl.a. fram frågan om vilka samverkanspartners som fanns för projektet samt hur erfarenhetsåtervinningen skulle ske. Man kan därför säga att det fanns förväntningar på att man, i enlighet med direktivet, skulle samverka, men också en strategi för hur de erfarenheter som framkom i delprojekten skulle tas tillvara i organisationen.

Presentationsordningen för programteorierna sker utifrån projektens målgrupper, d.v.s. projekt som fokuserar på barn med en tilltagande social problematik respektive projekt med en allmänpreventiv inriktning. Inledningsvis presenteras programteorierna för projekt som riktar sig till barn med tilltagande social problematik. Därefter redovisas programteorierna för projekt med en allmänpreventiv inriktning.

Inom ramen för varje delprojekts programteori kommer de tänkta resultaten att presenteras utifrån de två övergripande kategorier som framträdde i det föregående avsnittet, d.v.s. individ/familj respektive organisation.

4.3.1 Delprojekt med fokus på barn med tilltagande social problematik

Ersbodahoppet

Bakgrunden till projektet var att man såg ökade attityd- och beteendeproblem bland ungdomar på Ersboda, vilket kom till uttryck i kriminalitet, skolk och droger. Därför såg man ett behov av en förändring av attityder och beteenden hos ungdomar för att undvika att berörda ungdomar skulle vara i behov av institutionsplacering. Beträffande behoven av insatser refererar man i ansökan till propositionen "Hälsa, lärande och trygghet" (2001/2002:14) och menar att svårigheter i skolan ofta är ett resultat av elevernas samlade levnadsförhållanden. Därför finns det ett behov av att samordna samhällets resurser utifrån ett samlat perspektiv.

Mot den bakgrunden var tanken att Ersbodahoppet, bl.a. i form av team-arbete, skulle bidra till att samordna resurser som finns kring ungdomar på Ersbodaområdet. Teamet inom Ersbodahoppet skulle bestå av företrädare för ett flertal yrkesgrupper:

socionom/socialpedagog, specialpedagoger, dramapedagog samt resurspedagog.

Samordningen av resurser avsåg främst tre arenor; hem/familj, skola och fritid. Beträffande *familjearbetet* var det socionomen/socialpedagogen som skulle ha huvudansvaret.

Socionomen/socialpedagogen skulle genomföra regelbundna vägledningssamtal med föräldrar. I arbetet sågs även familjens eget sociala nätverk som en viktig resurs.

Angående *skolan* var det specialpedagogerna som skulle ha huvudansvaret för den unges studieplanering. Klassläraren skulle dock vara delaktig i planeringen, en planering som skulle vara individuell och åldersanpassad. Basämnena skulle prioriteras, men genomföras på vad man betecknar som ett "otraditionellt" sätt. Det framgår dock inte vad som avses med "otraditionellt". I ansökan betonar man emellertid att eleven inte skall skiljas från sin klass mer än vad som anses nödvändigt. Vidare skulle planeringen innehålla både fysisk aktivitet och praktiskt-estetiska ämnen. När det gäller elever som är i slutfasen av grundskolan skulle de kunna komma ut i arbetslivet, t.ex. genom lärlings- eller mentorsystem. Ambitionen var att eleven/-erna därigenom skulle få en arena där de kunde utveckla den praktiska förmågan.

Beträffande *fritiden* var det resurspedagogen som skulle ha huvudansvaret.

Resurspedagogens arbete skulle bestå av gränssättning, motivation och vägledning i syfte att bidra till en förändring av eventuella normbrytande beteenden och attityder. Dessutom är ambitionen att arbeta med att uppmuntra och introducera ungdomar till nya arenor. Här betraktades föreningslivet, t.ex. teater- och idrottsföreningar, som viktiga samarbetspartners.

Därutöver var tanken att dramapedagogen, genom gruppverksamheter, skulle arbeta med t.ex. värderingsövningar och forumspel där den unge/de unga fick reflektera över sig själv/-a, se sina möjligheter och uttrycka sina känslor. Dramapedagogens insatser syftade till att stärka den unges/de ungas identitet.

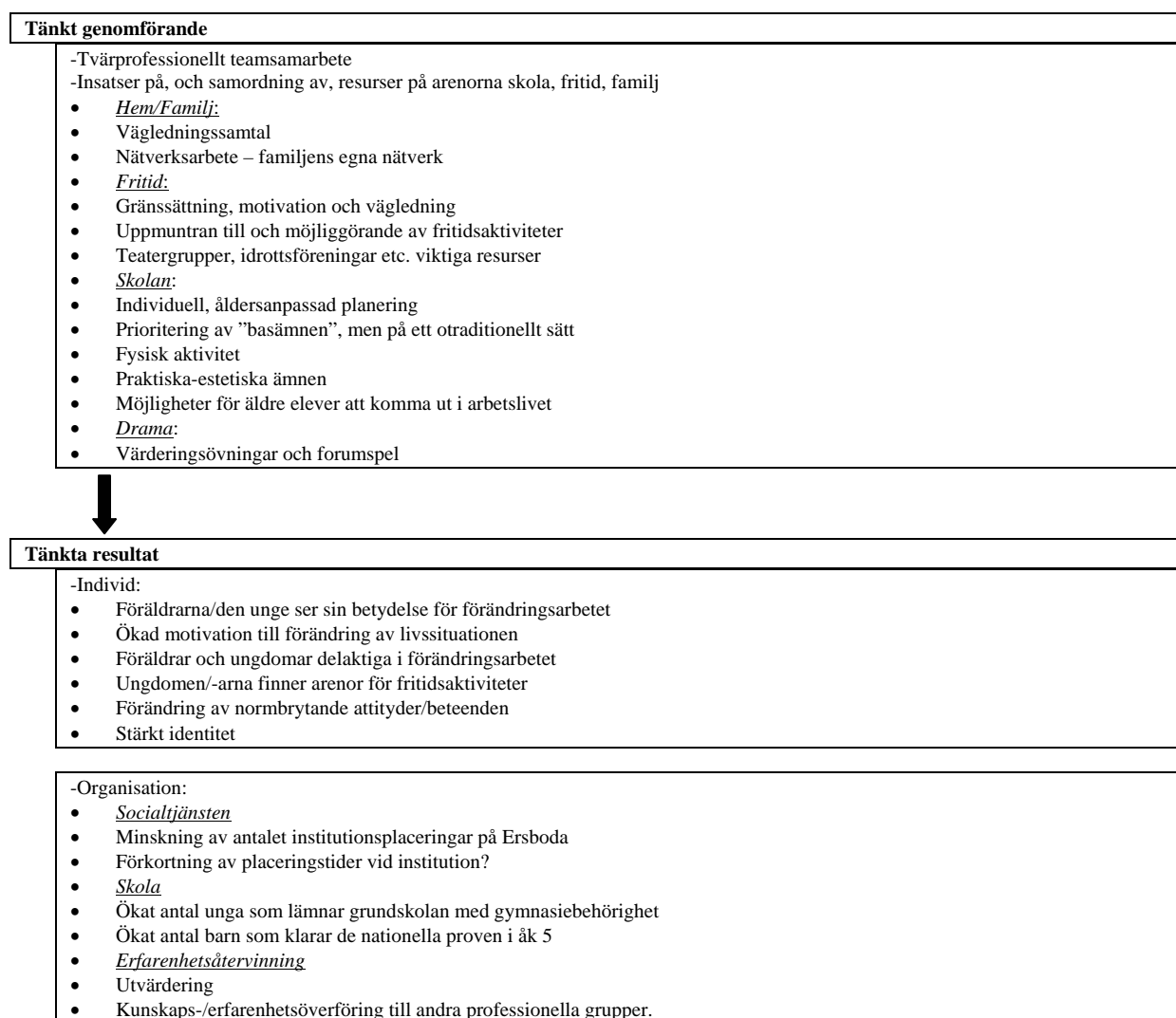
Allt arbete var tänkt att utgå från en individuell behandlingsplanering för de ungdomar som initierades i projektet. Vilka ungdomar som aktualiserades för projektet skulle avgöras via en "beställning" från skolan, socialtjänsten eller de ungas vårdnadshavare.

Utöver de tänkta resultat som nämnts ovan – förändring av normbrytande beteenden, utveckling av den praktiska förmågan samt stärkande av identiteten – var ambitionen även att projektets insatser, och samordningen av resurserna på de olika arenorna, skulle bidra till ett flertal andra resultat. En tänkt resultat var att de unga och deras föräldrar skulle vara delaktiga i, och se sin egen betydelse för, förändringsarbetet. Ett annat tänkt resultat var att den unge skulle finna nya arenor att vara på under sin fritid. Därutöver skulle även skolprestationerna förbättras. Dels i form av ett minskat antal unga som lämnade grundskolan utan gymnasiebehörighet. Dels genom att bidra till en minskning av antalet barn som inte klarar de nationella proven i åk 5. Dessutom var tanken att insatserna skulle bidra till att minska antalet institutionsplaceringar av ungdomar på Ersbodaområdet.

När det gäller hur erfarenheterna från projektet skulle tas tillvara menade man i ansökan att detta skulle ske på två sätt. Dels i form av utvärdering, dels genom att projektet skulle sprida

sina erfarenheter till andra yrkesgrupper. De yrkesgrupper som nämns i ansökan är specialpedagoger och socialsekreterare på Ersboda samt det resursteam som finns inom skolförvaltningen i Umeå.

Ersbodahoppets programteori ser ut som följer i Figur 7 nedan.

Figur 7. Programteori: Ersbodahoppet.

Hörnefors

Den bakomliggande tanken med projektet var att man ville utveckla arbetet med elever som ansågs ha sociala problem och därför behövde särskilda insatser såväl i som utanför skolan. Projektets övergripande idé var att, genom ett nära samarbete mellan skola och socialtjänst, utveckla de tidiga insatserna. Tanken var att socionomer, hemterapeut och lärare skulle arbeta sida vid sida och överbrygga gränserna mellan skola och hem. Därigenom skulle man, med gemensamma insatser, tidigt kunna stödja barn/ungdomar och familjer i syfte att förhindra en negativ social utveckling.

Beträffande arbetet i *skolan* var en ambition att utveckla insatser så att berörda barn/ungdomar blev delaktiga i gemenskapen på skolan, vilket även antogs underlätta deras socialisation på fritiden. Av ansökan kunde man också se att tanken var att en betydande del av undervisningen skulle ske utanför skolan i form av olika typer av social träning, bl.a. genom studiebesök och skapande verkstad.

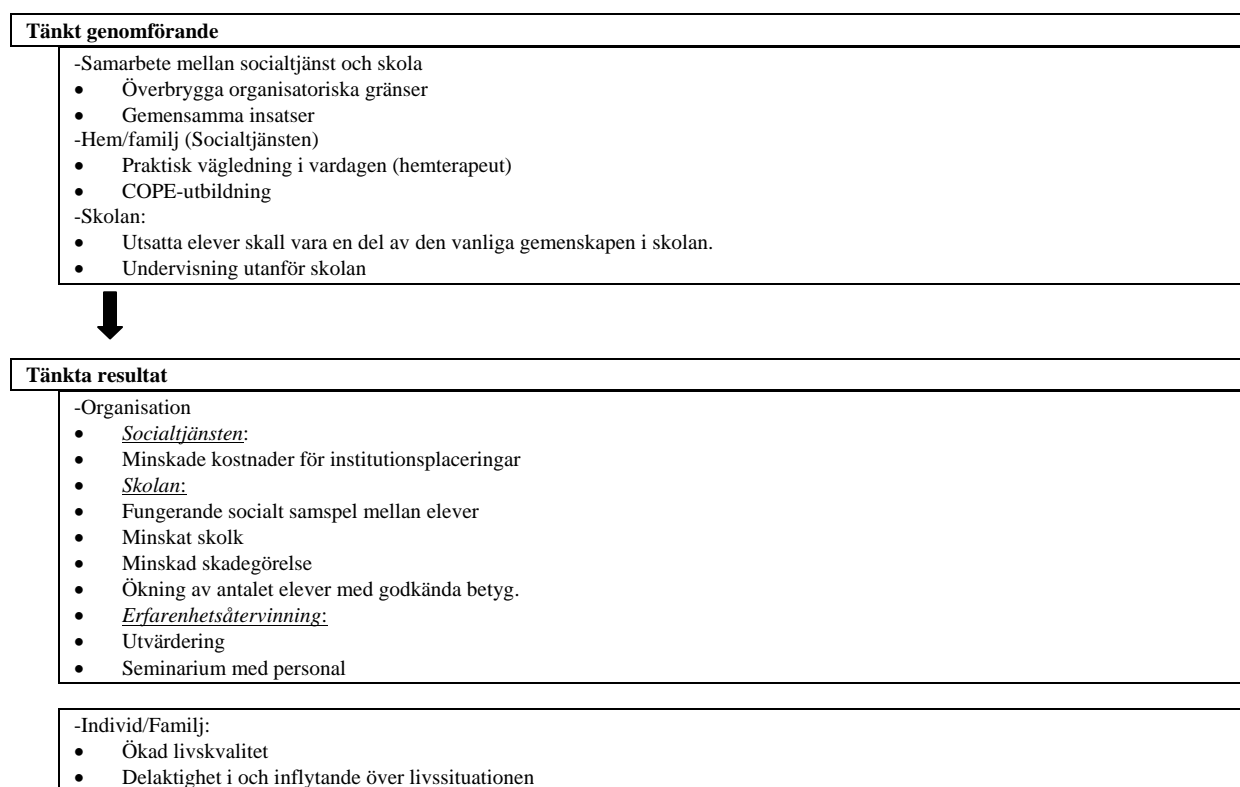
I arbetet med *familjen* skulle hemterapeuten ha en central roll. Hemterapeuten skulle arbeta praktiskt med familjen i hemmet i syfte att få den vardagliga situationen att fungera. Dessutom var tanken att projektet, genom samarbete med familjecentralen i Hörnefors, skulle kunna erbjuda COPE-utbildning till föräldrar med barn i åldrarna 3-12 år.

Genom en utveckling och samordning av insatser i hem/familj och skola förväntades ett flertal resultat. Projektet skulle bidra till att socialtjänstens kostnader för institutionsplaceringar/familjehemsplaceringar minskade i Hörnefors. I förhållande till skolsituationen var tanken att det sociala samspelet mellan barn/ungdomar skulle förbättras så att man, i ökad utsträckning, kunde fokusera på kunskaper. Därigenom skulle skol- och skadegörelse minska och det skulle ske en ökning av elever med godkända betyg.

När det gäller hemmet/familjen var det tänkta resultatet att projektet skulle skapa ett ”mervärde” för familjen/-erna i form av en känsla av delaktighet och inflytande över förändringsarbetet samt även en ökad livskvalitet.

Angående erfarenhetsåtervinningen var den tänkt att ske genom utvärdering av projektet och att erfarenheterna skulle återföras till personal genom seminarier.

Sammantaget ser Hörneforsprojektets programteori ut som följer i Figur 8.

Figur 8. Programteori: Hörneforsprojektet.

M4/Mariehemsgården

Bakgrunden till projektet var att många elever vid M4, vilket är en särskild undervisningsgrupp vid Bräntbergsskolan,¹³ visade upp en problematisk social situation. En del elever hade en otillfredsställande familjesituation och flera av dessa var aktuella inom socialtjänsten. Det fanns vidare elever som visade tecken på dålig självkänsla och en destruktiv livsstil, ibland i form av alkohol- och drogproblematik. Ett antal elever hade även

¹³ För vidare information om M4, se Bräntbergsskolans hemsida:
<http://www.umea.se/brantberg.4.13c1b69101a982ca2a800025562.html>

varit föremål för institutionsplacering. Därutöver hade ett flertal elever lämnat M4 (grundskolan) utan betyg i vissa ämnen.

Som en bidragande orsak till problembilden hos elevgruppen såg man nedläggningen av skol- och familjecentret Steget. Nedläggningen hade inneburit att, som man beskriver det i ansökan, ”högriskelever” inom Bräntbergsskolans upptagningsområde istället slussades till M4. I ett försök att möta behoven hos eleverna sökte man därför projektmedel.

Angående genomförandet var det främst tänkt att ske genom två typer av (samarbets-)insatser: läger- och kvällsaktiviteter samt undervisning. Beträffande *lägerverksamheten* sågs den som en möjlighet för ungdomar att prova på fritidsaktiviteter som många av dem annars inte skulle ha möjlighet till, t.ex. slalom, längdåkning eller fiske. Ambitionen var att de därigenom skulle få möjlighet till en meningsfull fritid. Dessutom betraktades lägren som en möjlighet till närhet och att vuxna och ungdomar kunde mötas på en ”neutral” plats. Lägren sågs också som ett tillfälle där ungdomar öppnar sig, frågar och pratar på ett annat sätt än i de vanliga forum där personal och ungdomar träffas. Därigenom kunde lägerverksamhet utgöra en möjlighet att bygga bärkraftiga relationer mellan ungdomar och vuxna.

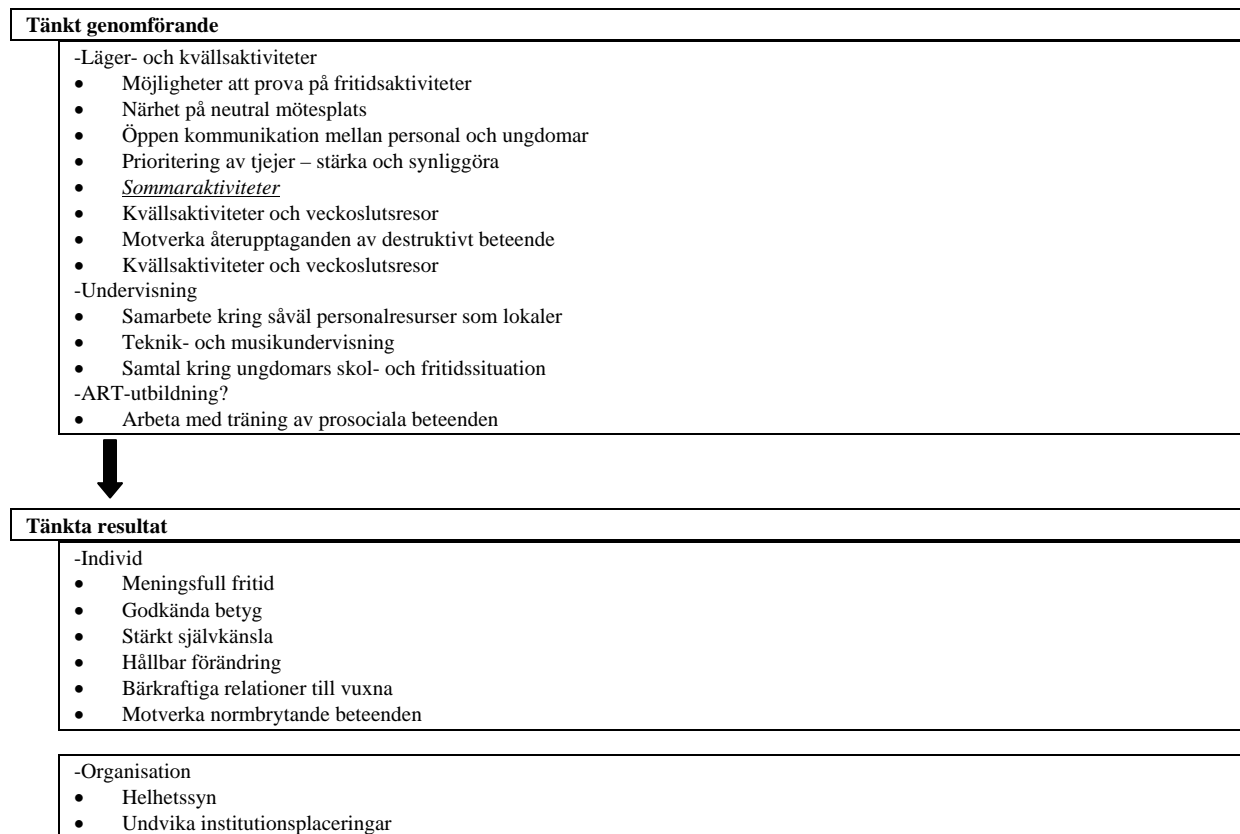
Utifrån ansökan skulle det även anordnas sommaraktiviteter med ungdomarna för att de inte skulle återuppta ett destruktivt beteende under sommarlovet. Dessa aktiviteter skulle genomföras som kvällsarrangemang och veckoresor. Exempel på aktiviteter vid dessa tillfällen är fiskeresor, kanotutflykter och grillkvällar. Vid läger- och fritidsverksamheterna var tanken att avsätta särskilda resurser på tjejer i syfte att synliggöra dem och deras behov. En kvinnlig fritidsledare skulle arbeta särskilt med de tjejer som medverkade i projektet.

När det gäller *undervisningen* var den, utifrån ansökan, tänkt att ske genom ett samarbete beträffande såväl personalresurser som lokaler. Mariehemsgårdens ungdomsassistent skulle arbeta 10 timmar/vecka tillsammans med M4. Under dessa timmar skulle det bedrivas teknik- och musiklektioner på Mariehemsgården. Ungdomsassistenten skulle också delta i vissa lektioner för att samtala om hur veckan varit i skolan och på fritiden. Tanken var att man därigenom skulle få en helhetssyn på ungdomarnas skol- och fritidssituation.

Dessutom hade personal från Mariehemsgården och M4 deltagit i ART-introduktion (aggression replacement training). I ansökan pekar man på ART som en framgångsrik och väldokumenterad metod för att träna upp prosociala beteenden hos ungdomar med aggressiva och antisociala beteenden. Därför avsåg man att undersöka möjligheterna att genomföra utbildningen för personalen i projektet.

Andra tänkta resultat i ansökan, än de som nämnts ovan, var att de gemensamma insatserna skulle bidra till att stärka ungdomarnas självkänsla. Dessutom hade man som mål att alla ungdomar i projektet skulle gå ut högstadiet med godkända betyg.

M4/Mariehemsgårdens programteori ser ut på följande sätt (Figur 9).

Figur 9. Programteori: M4/Mariehemsgården

Ungdomscentrum

Bakgrunden till projektet var att man upplevde att många i den grupp ungdomar som man arbetade med vid Ungdomscentrum riskerade att hamna utanför såväl utbildningssystemet som arbetsmarknaden om det inte sattes in åtgärder för att stärka deras kunskaper och självbild.¹⁴ Många har, enligt ansökan, endast upplevt misslyckanden och inte blivit sedda och uppskattade.

Beträffande de tänkta insatserna var en del av arbetet tänkt att ske genom uppsökande verksamhet av elever som av olika anledningar inte orkar/kan komma till skolan. Dels elever som är inskrivna, dels elever som ännu inte deltagit i den undervisning eller praktiska verksamhet som ungdomscentrum bedriver.

En stor del av de tänkta insatserna handlade om att skapa, eller utveckla, samarbetet med andra organisationer/verksamheter. En del avsåg att utveckla samarbetet med socialsekreterare så att det fanns ett (professionellt, egen anm) nätverk som hade kontakt med varandra runt de ungdomar som var aktuella inom socialtjänsten. Därmed ville man skapa en helhetssyn omkring ungdomen. Man ville även utveckla samarbetet med yrkeslivet och de praktikhandledare som fanns där. (Yrkes-)praktik sågs som den enda gångbara sysselsättningen för vissa av de elever som hade någon form av diagnos, t.ex. Aspergers syndrom. Vid dessa tillfällen var det viktigt med handledare som var motiverade att lägga ner extra tid och omsorg om eleverna. Som kompensation för detta ville man från projektets sida kunna arvoda handledarna. Det fanns också ambitioner att utveckla det redan befintliga samarbetet med KFUM i form av praktiska kurser.

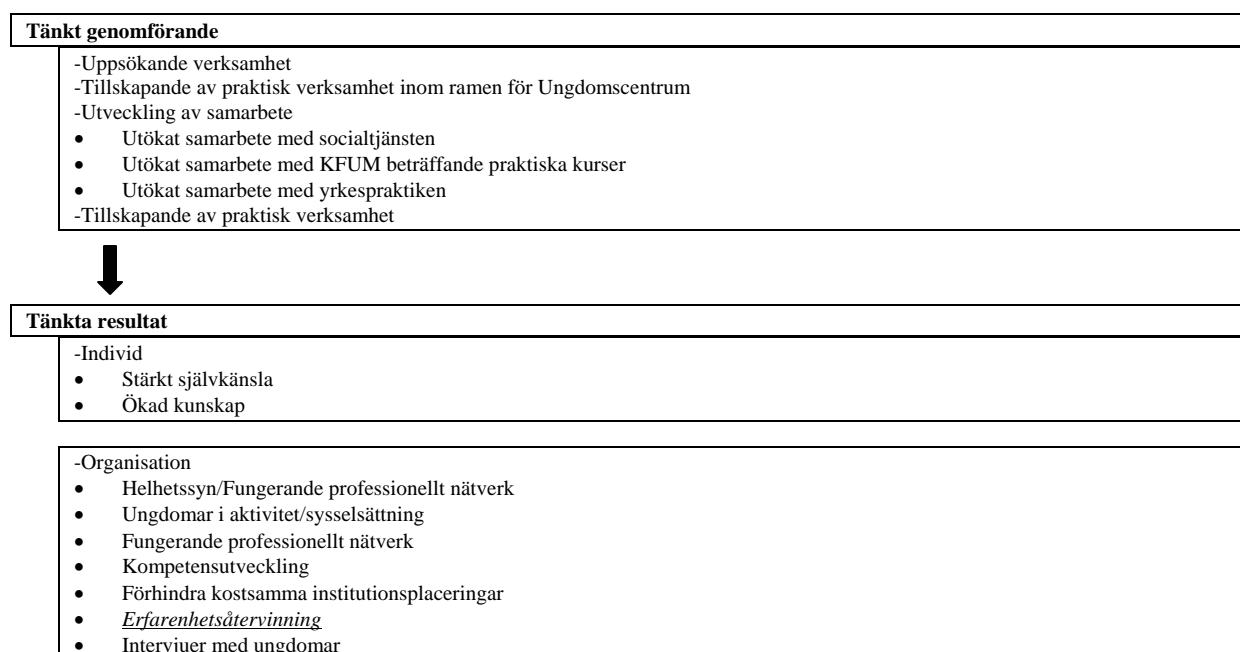
¹⁴ Ungdomscentrum är den verksamhet som tillhandahåller kommunens individuella program riktat till ungdomar mellan 16-20 år som inte går ett nationellt program eller någon annan utbildning (<http://www.umea.se/dragon/varautbildningar/individuelltprogramungdomscentrum.4.13c1b69101a982ca2a800036557.html>)

Utöver det ökade samarbetet med andra organisationer ville man inom projektet även starta upp någon form av praktisk verksamhet som kunde kombineras med teoretiska studier. Dessutom pekade man på ett behov av fortbildning för att öka kompetensen hos personalen beträffande t.ex. de behov som kan följa för elever med olika typer av problematik, såsom Asperger, Schizofreni, ADHD eller DAMP.

Utöver de tänkta resultat som nämnts ovan – t.ex. stärkta kunskaper, stärkt självbild och helhetssyn – var målsättningen att insatser, såsom uppsökande och praktiska verksamheter, skulle bidra till att ungdomar som annars inte deltog i ungdomscentrums verksamhet medverkade i meningsfulla aktiviteter. Därutöver var målsättningen att man, genom samarbete med socialtjänsten, kunde förhindra att elever utvecklade en problematik som gjorde dem aktuella för institutionsvård.

Erfarenhetsåtervinningen i projektet var främst tänkt att ske genom intervjuer med de ungdomar som deltagit i projektets aktiviteter. Intervjuerna skulle fokusera på vilken betydelse projektets insatser haft för ungdomars beslut att delta i Ungdomscentrums aktiviteter, vilket resultat som eleverna upplevde samt vad som skulle kunna förändras.

Programteorin för Ungdomscentrums projekt ser ut som följer nedan.

Figur 10. Programteori: Ungdomscentrum.

Maria-projektet

Bakgrunden till projektet var, enligt ansökan, att det fanns en medvetenhet inom skola och socialtjänst om att många tjejer hade svårigheter i form av drog- och alkoholanvändning, snatterier, misshandel och bristande föräldrastöd. Likartade förhållanden fanns även bland killar, men tjejernas problematik var mer komplex och tog sig uttryck i självdestruktivitet, sexuella riskbeteenden och hedersrelaterad problematik.

För att möta behoven var det viktigt att anlägga vad man betecknade som ett ”brett anslag”. Man refererar till Ferrer-Wreder et al. (2005) och menar att de preventionsprogram som har ett brett anslag har större möjligheter att minska ungdomars problembeteenden och främja barns sociala utveckling.¹⁵ Med brett anslag avses att de involverar familjearbete, skola och

¹⁵ Ferrer-Wreder et al. (2005). Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga – en forskningsöversikt. Stockholm: Gothia.

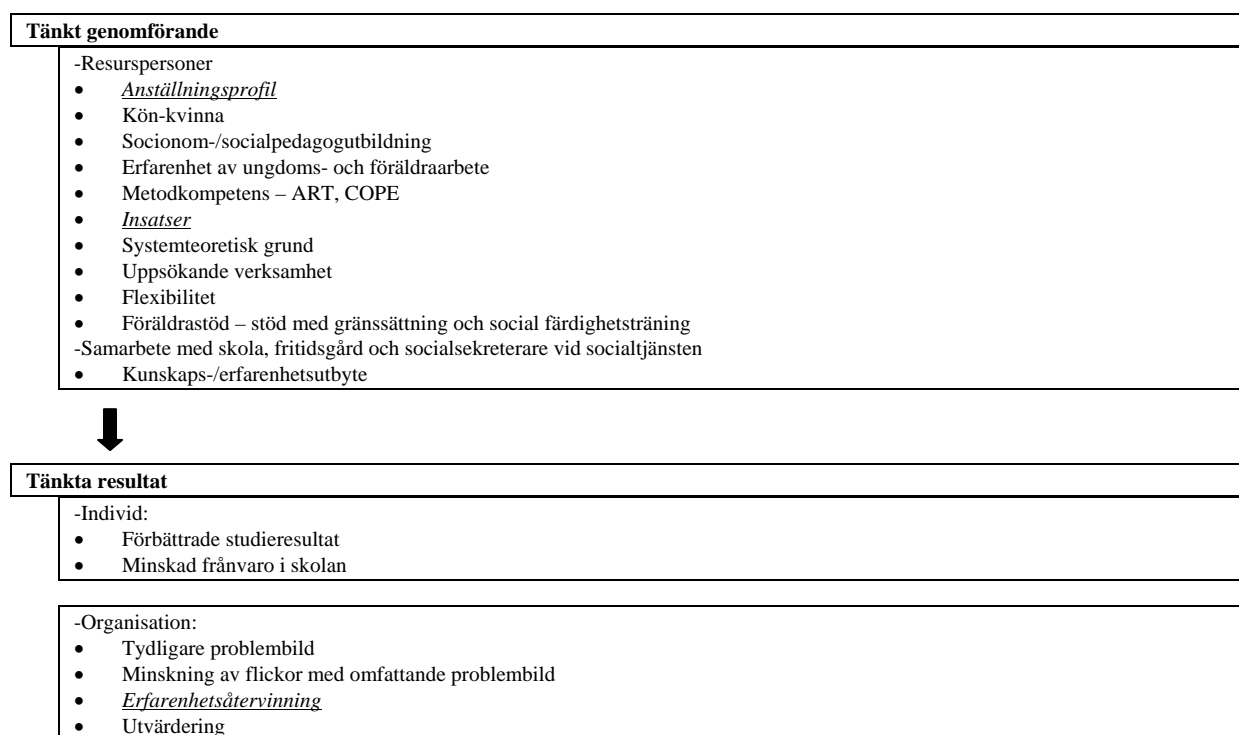
närsamhälle. Programmen är, enligt ansökan, främst inriktade på att förebygga och behandla våld och kriminalitet, drog- och alkoholproblematik, sexuella riskbeteenden och skolproblem.

För att möta tjejernas problematik avsåg man inom projektet att tillsätta två resurspersoner som på ett flexibelt sätt skulle arbeta med ett brett anslag. Resurspersonerna skulle vara kvinnor med socionom-/socialpedagogutbildning. De skulle också ha erfarenheter av ungdoms- och föräldrabete och det ansågs meriterande om de hade kunskaper om metoder såsom COPE och ART. Arbetet skulle vidare vila på en systemteoretisk grund.

En viktig del av arbetet var att resurspersonerna skulle arbeta uppsökande i tjejernas vardagsmiljö, t.ex. i skola och på fritidsgård. De skulle sträva efter att skapa sig god kunskap om tjejernas livssituation, vilket omfattade samarbete med personal på fritidsgård, i skola och socialsekreterare vid socialtjänsten. Därutöver omfattade de tänkta insatserna även ett stöd till tjejernas föräldrar. Stödet var tänkt att bistå föräldrarna med t.ex. gränssättning och social färdighetsträning.

Ett av de tänkta resultaten med insatserna var att stödet till tjejerna och deras familjer skulle bidra till en tydligare bild av de problem och behov som tjejerna har. Detta för att kunna arbeta vidare med målgruppen på ett bättre sätt. Tanken var också att insatserna skulle bidra till att antalet tjejer med, som man beskriver det, omfattande problembild skulle förändras. Man kunde även se att det fanns tänkta resultat som fokuserade på tjejernas skolsituation. Dels förväntades insatserna bidra till förbättrade studieresultat, dels skulle frånvaron minska.

Maria-projektets programteori ser ut på följande sätt.

Figur 11. Programteori: Maria-projektet.

4.3.2 Delprojekt med allmänpreventiv inriktning

Learn for Life – KFUM

Bakgrunden till projektet är enligt ansökan att situationen för barn och ungdomar förvärrats i Umeå. Det har skett en ökning av antalet anmälningar till socialtjänsten och även i skolan möter man barn/ungdomar med svårigheter av olika anledningar. Det man särskilt riktar uppmärksamheten på i projektet är de ”tysta” eleverna, främst tjejer. De utåtagerande eleverna menar man är lättare att fånga upp. Däremot ser man ett ökat antal elever, företrädesvis tjejer, som mår dåligt. Detta tar sig uttryck i en hög frånvaro, där den anmälda anledningen uppges vara t.ex. huvudvärk eller magont. Frånvaron leder i sin tur till att betygen sjunker och att alltför många elever inte når målen i årskurs 9. Denna problematik medför, enligt ansökan, ett behov av att samordna insatserna för att på ett bättre sätt stödja barn/ungdomar.

En viktig del i detta samarbete utgörs av projektet Learn for life, vilket skulle drivas av KFUM i samarbete med Röbbäcks skolområde, familjer och sociala myndigheter. Inom ramen för skolan skulle elever delta i skilda utbildningsinslag med fokus på TSU (trygghet, samarbete, utmaning). Metoden har, enligt ansökan, använts av YMCA i England i många år och även KFUM i Umeå har använt metoden under lång tid i arbete med både barn och vuxna. I korthet genomförs metoden i tre steg. Initialt är syftet att skapa en trygg miljö där alla känner att de har en plats i gruppen, bl.a. övningar för att våga lita på gruppens övriga medlemmar. Den andra fasen handlar om att utveckla gruppens förmåga till samarbete. Övningarna är problembaserade och diskussioner blandas med praktiska övningar. Den tredje och sista fasen innebär att gruppen, utifrån sina erfarenheter från tidigare faser, samlas kring en större utmaning.

Genom insatserna var tanken att bl.a. utveckla barns/ungdomars ansvarstagande, initiativkraft och samarbetsförmåga. Ansvarstagandet skulle stärkas genom att utföra uppgifter där alla får känna sig behövda och viktiga. Dessutom avsåg man att föra diskussioner kring etik, moral och respekt för andra människor i det vardagliga arbetet i grupperna. Initiativkraften skulle stärkas genom att barnen/ungdomarna fick ta ett personligt ansvar inför grupperna och inför uppgifterna där man inte heller serverade färdiga lösningar. Samarbetsförmågan skulle stärkas genom att utveckla barnens/ungdomarnas flexibilitet och förmåga att kommunicera. Dessutom ville man medvetandegöra och påverka barnens/ungdomarnas attityder och värderingar genom att varje elevgrupp/klass tar ställning till och diskuterar attityder och värderingar om aktuella teman för målgruppen.

Utöver de målsättningar som nämnts ovan var tanken att insatserna skulle leda till en minskad nyaktualisering av ungdomsärenden hos socialtjänsten samt ett minskat behov av mer genomgripande insatser. När det gällde fritidslivet på Röbbäck var ett tänkt resultat att insatserna skulle leda till en högre grad av föreningsaktivitet bland ungdomarna. Även för skolans del fanns det ambitioner. Genom att arbeta med barnens/gruppernas beteende, attityder och värderingar avsåg man att förbättra förutsättningarna för skolarbetet. Detta skulle i sin tur leda till minskat skolk och skadegörelse, men också till ett minskat antal elever som inte klarar behörighetskraven till gymnasiet.

Därutöver fanns det en mer långsiktig målsättning i form av att projektet skulle innebära att man utarbetade metoder och verktyg som blev beständiga i skolans arbetssätt inom skolområdet. Erfarenhetsåtervinningen skulle också ske genom att projektet utvärderades i samarbete med lärarhögskolan.

Sammantaget ser Learn for life-KFUM:s projekt ut som följer nedan i figur 12.

Tänkt genomförande
-Samarbete mellan KFUM, skola och socialtjänst -Metod: TSU <ul style="list-style-type: none"> • Tillitsövningar • Samarbetsövningar • Utmaningar • Problemlösning • Diskussioner om attityder och värderingar • Etik- och moraldiskussioner

Tänkta resultat
-Individ <ul style="list-style-type: none"> • Utveckling av barns/ungdomars samarbetsförmåga • Utveckling av barns/ungdomars initiativkraft • Utveckling av barns/ungdomars ansvarstagande • Stärkt självförtroende och självkänsla
-Organisation <ul style="list-style-type: none"> • <i>Socialtjänsten:</i> • Minskad nyaktualisering av ungdomsärenden • Minskat behov av genomgripande insatser, t.ex. dygnsplaceringar eller strukturerad öppenvård. • <i>Skola:</i> • Minskat skolk • Minskad skadegörelse • Ökat antal elever med gymnasiebehörighet • <i>Polis:</i> • Minskning av anmäld kriminalitet • <i>Fritid:</i> • Högre grad av föreningsaktivitet • <i>Erfarenhetsåtervinning:</i> • Utvärdering • Metodutveckling – implementering av arbetssätt i skolans reguljära arbete

Tablå 12. Programteori: KFUM – Learn for life.

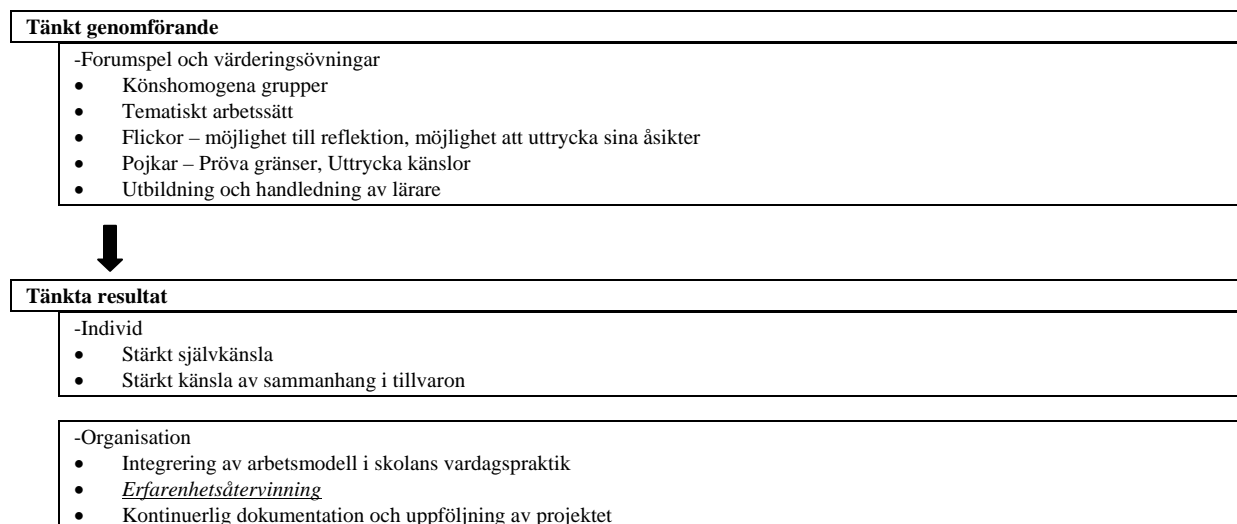
Tjej- och killgrupper på Ersboda – Kulturcentrum för barn och unga

Tanken med projektet var att, genom forumspel och värderingsövningar, skapa möjligheter för flickor och pojkar på skolor på Ersbodaområdet att reflektera över sig själva och sin tillvaro. Arbetet skulle ske i könshomogena grupper utifrån olika teman. För flickorna var ambitionen att reflektera över sig själva och sina värderingar och att öva sig i att ge uttryck för sina åsikter. Teman som skulle behandlas var bl.a. kärlek och respekt, droger och tobak, prestation samt vänskap. För pojkarna var tanken att skapa mötesplatser där man inte enbart mäter fysisk styrka utan också prövar sina gränser och sina möjligheter att uttrycka känslor. Arbetet skulle innehålla teman som vänskap, våld och mobbning samt känslor. Insatsernas utformning skulle ske i samarbete med elever, lärare och skolledning vid berörda skolor.

Ett tänkt resultat av projektet var att stärka barnens/ungdomarnas självkänsla och att öka deras upplevelse av sammanhang och mening i tillvaron. Därutöver var ambitionen även att man, genom ett nära samarbete med de medverkande skolorna, utvecklade en modell som kunde utgöra en integrerad del av skolornas fortsatta arbete. För att åstadkomma detta avsåg man att under hösten -07 utbilda och handleda pedagoger som skulle ta över det fortsatta arbetet.

Erfarenhetsåtervinningen var tänkt att ske genom att arbetet kontinuerligt dokumenterades och följdes upp med skolornas elever, lärare och ledning.

Programteorin för Kulturcentrum för barn och ungas projekt ”Tjej- och killgrupper på Ersboda” ser ut på följande sätt (figur 13).

Figur 13. Programteori: Kulturcentrum för barn och unga – Tjej- och killgrupper på Ersboda.

4.3.3 Sammanfattande reflektioner över delprojektens programteorier

Det nya

Ett av de centrala temana i programteorierna på projektnivån var att satsningen skulle innebära nya sätt att arbeta. Vi har, utifrån en idealtypisk beskrivning, även kunnat se att det nya kunde tillskrivas delvis olikartade innebörder (se 4.2.6).

Om man, utifrån den idealtypiska beskrivningen, granskar delprojektens programteorier kan man se att tyngdpunkten hos de projekt som riktar sig till redan identifierade barn och ungdomar, genomgående är på *metodutveckling som initieras inifrån/nerifrån*. I samtliga projekt verkar det främst ha varit personal i vardagspraktiken som initierade idéer om hur man skulle kunna gå tillväga för att utveckla de tidiga insatserna på hemmaplan. Kunskapskällorna förefaller i första hand vara den egna praktiken utifrån att det finns begränsade referenser till redan befintliga metoder inom preventionsområdet.

I ett flertal projekt kan man emellertid finna inslag av *metodimplementering, initierad uppifrån*, även om det inte utgör det huvudsakliga inslaget. Exempelvis pekar man i M4/Mariehemsgårdsprojektet på ART som en framgångsrik och väldokumenterad metod och i Hörneforsprojektet avsåg man att erbjuda COPE-utbildning till föräldrar med barn i åldrarna 3-12 år. Båda dessa metoder var, som framgick i föregående avsnitt, något som initierades från ledningshåll.

De projekt där tyngdpunkten är på *metodimplementering* är de med en mer allmänpreventiv inriktning. Här är det också *inifrån/nerifrån* som metoderna initieras. I kulturcentrum för barn och ungas projekt var avsikten att i huvudsak använda sig av redan befintliga metoder i form av forumspel och värderingsövningar. Även i KFUM:s projekt, Learn for life, utgår man från en metod som tidigare använts av såväl andra organisationer (YMCA) som av KFUM själva i andra sammanhang.¹⁶ Däremot framgår det inte om metoden varit föremål för granskning utifrån några vetenskapliga principer.

Det verkar dock inte som att frågan om vad som kännetecknar ”det nya” avgränsar sig till initierande aktörer och kunskapskällor. Utifrån programteorierna verkar även kontexten, d.v.s. det övergripande sammanhanget, utgöra en aspekt att ta hänsyn till. I Learn for life menar man att metoden använts av KFUM själva, men inte i de sammanhang som avses i projektet. Även i Ersbodahoppets programteori kan man se kontextaspekten. Genom samarbete med

¹⁶ YMCA kan sägas utgöra KFUM:s motsvarighet i England och USA.

Kulturcentrum för barn och unga avsåg man att använda värderingsövningar och forumspel i behandlingsarbete med redan identifierade barn och ungdomar. Det nya skulle här utgöras av att metoderna sågs som en del av en behandlingskontext där fokus fanns på redan identifierade barn och ungdomar i socialt utsatta livssituationer.

Gränsöverskridande samarbete

Ett annat centralt tema när det gäller de tänkta insatserna inom TILDA var, som framgått tidigare, ett gränsöverskridande samarbete. Detta betonades i såväl formell som informell programteori på projektnivån. Även i de formella programteorierna på verksamhetsnivån kan man se att samarbete över organisations-/förvaltningsgränser är ett centralt inslag.

Den alltjämnt dominerande formen av samarbete som framträder i projektbeskrivningarna utgörs av vad Westrin (1986) beskriver som kollaboration-samverkan. Vid kollaboration-samverkan har varje verksamhet eller yrkesgrupp sitt eget ansvarsområde, men i vissa frågor eller kring vissa avnämare arbetar man mer integrativt. Många gånger sker det genom att parterna träffas och diskuterar eller att man ger feed-back till varandra beträffande vad man kommer fram till.

Av programteorierna kan man emellertid se att det finns variationer beträffande hur denna samverkan skulle iscensättas. En aspekt av kollaborationen avser att aktörer från olika yrkesgrupper och verksamheter för *diskussioner om barnens/ungdomarnas situation och behov*. I Ersbodahoppets ansökan talar man explicit om samordning, d.v.s. den form av samarbete som Westrin beskriver i termer av koordination. Detta utgör en enkel additiv samordning av organisationers insatser. Genom att hålla sig informerad om vad andra yrkesgrupper eller verksamheter avser att genomföra kan organisationerna s.a.s. ”lägga” sina insatser bredvid varandra. Det kan exempelvis vara frågan om att en socialsekreterare samordnar sina insatser, kring en ungdom och dennes familj, med skolan utan att något närmare samarbete äger rum.

Om man granskar programteorin verkar det emellertid även finnas kollaborativa ambitioner med projektet. Specialpedagogerna inom Ersbodahoppet skall arbeta i skolan. Dessutom kan man se att det inte enbart är specialpedagogerna som skall ansvara för studieplaneringen, utan klassläraren skall vara delaktig. Det är m.a.o. frågan om att träffas och diskutera relevanta (skol-)frågor kring vissa avnämare i syfte att gemensamt utforma lämpliga insatser. Även i projektet Tjejer på Mariehem verkar de kollaborativa inslagen främst ha fokuserat på diskussioner om avnämarnas situation och behov. Man avsåg att föra diskussioner med yrkesgrupper i andra verksamheter för att skapa sig en god kunskap om tjejernas livssituation. Likaledes skulle man, genom uppsökande arbete, vistas i tjejernas vardagliga kontexter, såsom fritid och skola. Kontexter som utgjorde andra aktörers ansvarsområden.

Det finns dock även projekt som visar upp mer integrativa inslag i själva genomförandet. I förhållande till M4/Mariehemsgården är de integrativa inslagen tydliga, bl.a. i undervisningen, där ungdomsassistenten deltar/ansvarar för undervisning i teknik och musik i fritidsgårdens lokaler. Teoretiskt tolkar jag det som att avsikten med projektet var att, i samarbetets vardagspraktik, luckra upp domängränserna mellan skola och fritidsgård. Med domäner menas de områden där organisationer med likartade uppgifter och strukturer kan komma att konkurrera om vem som skall få utföra (och slippa utföra) vissa arbetsuppgifter (Lindqvist, 1998). Utifrån programteorin kan det dock vara relevant att skilja mellan domänanspråk som refererar till yrkesgruppernas legitima yrkeskunnande och anspråk som refererar till verksamheternas legitima arbetsuppgifter. Danermark och Kullberg (1999) gör en distinktion mellan vad de kallar verksamhetsdomäner och sociala domäner. Verksamhetsdomäner är en överordnad domän där staten intervenerar på ett specifikt område. Det berör skilda sektorer och specifika arbetsuppgifter som skall utföras och hur de relateras

till politiska beslut. Exempelvis kan man, enligt mitt förmenande, säga att skolan kan göra legitima anspråk på att ansvara för barns och ungas undervisning utifrån skollag och läroplaner som formuleras på statlig nivå. Sociala domäner avser istället exklusiva och unika kunskapsanspråk som olika yrkesgrupper och professioner har kring ett aktuellt samhällsproblem. Ett exempel skulle kunna vara att lärare ansvarar för den undervisning som bedrivs inom ramen för skolan.

I förhållande till M4/Mariehemsgårdens projekt förefaller avsikten ha varit att, i samarbetets vardagspraktik, luckra upp såväl verksamhetsdomäner som sociala domäner. Ungdomsassistenten skulle arbeta med teknik och musik. Detta skulle assistenten göra inom ramen för fritidsgårdens lokaler. Annorlunda uttryckt: det är inte enbart lärare som kan arbeta med musik och teknik utan även andra yrkesgrupper. Undervisningen behöver inte heller ske i skolan utan kan även äga rum i lokaler som vanligtvis förknippas med fritidsverksamhet för ungdomar, om än under andra tider på dygnet.

Individrelaterade resultat: socialisation och identitetsutveckling

Beträffande de tänkta resultaten såg vi i det föregående avsnittet att det, på projektnivån, gick att urskilja två övergripande typer av förväntade resultat: individ/familj respektive organisation. Även i förhållande till programteorierna på verksamhetsnivån kan typifieringen vara relevant för att förstå de tänkta resultaten. Vad som dock har förändrats är att resultaten i många avseenden har fått en mer konkret innebörd. På projektnivån formulerades ambitionerna i stor utsträckning i termer av en fungerande skolgång eller förbättrad livssituation för barn och ungdomar. Utifrån detta avsnitt kan man se att resultaten får en mer konkret innebörd på verksamhetsnivån. Ett tema som framträder berör *barns/ungdomars kunskapsutveckling* i förhållande till deras skolsituation. Detta avser främst teoretisk kunskap men kan också handla om att barn och ungdomar skall tillskansa sig praktiskt orienterad kunskap (se t.ex. M4/Mariehemsprojektet eller Ersbodahoppet). Ett annat tema berör *barns/ungdomars sociala utveckling*. Det kan då vara frågan om att, inom ramen för skolan, utveckla barns/ungdomars samspel med andra elever eller vuxna, men också en minskad skolfrånvaro (t.ex. Hörneforsprojektet). Det sistnämnda kan, enligt min mening, ses som ett uttryck för en insocialisering av barn/ungdomar i det rådande normsystemet i samhället. Insocialiseringen i rådande normsystem avgränsade sig dock inte till skolan. Man kunde också se exempel på projekt som tänkte sig att motverka normbrytande attityder och beteenden kring kriminalitet och droger (Ersbodahoppet).

Vad man också kan se är att man, på verksamhetsnivån, fokuserade på barns/ungdomars identitetsutveckling i större utsträckning än på projektnivån. I ett flertal projekt var ambitionen att stärka barns och ungdomars identitetsutveckling. Med detta avses här inre processer såsom självkänsla, meningsfullhet i tillvaron, initiativ- och ansvarstagande (se t.ex. Ungdomscentrum eller KFUM-Learn for life). Aspekter som i stor utsträckning relateras till den enskilde individen.

Organisatoriska resultat: förvaltningsspecifika resultat har en framträdande roll

Beträffande de organisatoriska resultaten kan man se att de antar en annorlunda karaktär på verksamhetsnivån jämfört med projektnivån. På projektnivån talade man – utöver en minskning av institutionsplaceringar – om förändrade synsätt med avseende på hur aktörer i olika förvaltningar betraktade möjligheterna att organisera insatser riktade till barn och ungdomar. Även på verksamhetsnivån kunde man se exempel på delprojekt som hade ambitionen att skapa förändrade synsätt genom att implementera nya metoder. Detta berör det som beskrivits som uppluckringar av domängränser i texten ovan.

Vad man emellertid kan se är att de tänkta (organisations-)resultaten på verksamhetsnivån i större utsträckning fokuserar på förvaltningsspecifika resultat. Ett flertal tänkta resultat

refererade till skolan på en organisatorisk nivå. Där fanns t.ex. målsättningar att minska skolk och skadegörelse, men också att det skulle ske en ökning av antalet godkända betyg (Hörneforsprojektet) och att fler elever skulle klara de nationella proven (Ersbodahoppet).

Individrelaterade och organisatoriska målsättningar tangerar självfallet många gånger varandra. Exempelvis är en ökning av elever med godkända betyg avhängig att man i det konkreta arbetet strävar efter att enskilda elever skall klara godkänd. Däremot kan distinktionen vara relevant för att peka på att man kan tala om något av en ”dubbel agenda” i projektet, vilket kan vara viktigt att ta hänsyn till vid analys och värdering av projektets genomförande och resultat. En agenda på projektnivån som talar om helhetssyn, förändrade synsätt och kunskapsspridning och en på verksamhetsnivån som, i större utsträckning, fokuserar på (konkreta) förvaltningsspecifika resultat.

Kapitel 5: Preventiva diskurser i TILDA-projektet

I det föregående kapitlet redovisades programteorier i projektet på såväl projekt- som verksamhetsnivån. Synliggörandet av programteorierna kan sägas knyta an till delrapportens frågeställningar beträffande antaganden om insatser och resultat.

I det avslutande kapitlet kommer uppmärksamheten istället att rikta sig mot vilka diskurser som framträder i programteorierna beträffande såväl de tänkta verksamheterna som deras avnämare. Därmed är det istället frågeställningarna som berör föreställningarna om hemmaplanslösningar, deras målgrupper och dessas behov som står i blickfånget.

Framst är det tre typer av diskurser som jag identifierat i programteorierna: behovsdiskurser, diskurser om målgruppen/-erna samt diskurser om hemmaplanslösningarnas organisering. *Behovsdiskurser* avser behov som professionella aktörer i TILDA-projektet tillskriver ungdomar. *Diskurser om målgruppen* syftar på vilka olika grupper av ungdomar som framträder i programteorierna. *Diskurser om hemmaplanslösningar* riktar istället uppmärksamheten mot vilka idéer om insatsernas utformning som kommer till uttryck i det empiriska materialet.

Presentationen av diskurserna kommer att följa den ovan beskrivna ordningen

5.1 Behovsdiskurser

I föregående kapitel kunde vi se hur de tänkta resultaten i delprojekten fokuserade dels på förändringar i/av organisationerna och deras villkor, dels på förändringar i barns, ungdomars och deras föräldrars livssituation i olika avseenden. Resultaten säger emellertid också något om aktörernas föreställningar om vilka behov som föreligger hos barn och ungdomar. Framst är det tre olika diskurser som framträder i programteorierna.

- Behov av ett stärkt jag

En av behovsdiskurserna betecknar jag som en *jagdiskurs*. Föreställningen är här att barn och ungdomar behöver ett starkt jag för att kunna hantera de påfrestningar som det innebär att växa upp. Inom interaktionismen avser ”jaget” människans medvetande om sig själv. Hon är s.a.s. ett objekt för sitt eget medvetande. Medvetenheten om sig själv är något som utvecklas i individen som en konsekvens av bl.a. interaktionen med andra individer (Mead, 1976/1995). När jag här talar om jagdiskurs avses dock inte ungdomars egna uppfattningar om sig själva utan professionella aktörers föreställningar om barns och ungdomars jag. Ett exempel var att man, i ett flertal projekt, såg ett behov av att stärka barns och ungdomars uppfattning om sig själv(-a). I såväl projekt med fokus på redan identifierade barn/ungdomar och projekt med en mer allmänpreventiv inriktning kunde man se exempel på att ambitionen var att stärka barnens självkänsla och/eller självbild.

Ett annat exempel i materialet är att man menar att det är viktigt att barn/ungdomar ser en mening i tillvaron. I Ersbodahoppet syftade det på att skapa en meningsfull fritid för ungdomar medan det i Kulturcentrum för barn och unga formulerades i mer allmänna ordalag. Föreställningen om betydelsen av att se en mening i tillvaron kan ses som en aspekt av människors behov av en känsla av sammanhang (Antonovsky, 1991). I vilken utsträckning människor har en känsla av sammanhang är, enligt Antonovsky, avhängig tre aspekter: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. *Begriplighet* åsyftar i vilken utsträckning individen upplever utifrån kommande information som ordnad, sammanhängande och tydlig. Han/hon ”begriper” helt enkelt informationen. Med *hanterbarhet* menas att individen har resurser till sitt förfogande som gör att denne kan hantera ibland stora påfrestningar i tillvaron. Om de båda föregående begreppen fokuserar på kognitiva aspekter riktar *meningsfullhet* istället uppmärksamheten mot vad som är känslomässigt viktigt för människan. Om problem och krav som livet medför är värda att engagera sig i blir de till utmaningar snarare än meningslösa bördor. Omtolkat i jagdiskursens terminologi skulle det innebära att det är viktigt

att barn/ungdomar skapar en positiv känslomässig bindning till olika delar av tillvaron som gör dem till utmaningar värda att engagera sig i.

- Behov av kunskaper

En andra diskurs har jag valt att beteckna som *kunskapsdiskurs*. I det empiriska materialet i det föregående kapitlet kan man se en tämligen utbredd föreställning om att barn/ungdomar behöver kunskaper eftersom det gör dem bättre förberedda för framtiden. Till största delen är det frågan om teoretiska kunskaper inom ramen för skolarbetet som avses, vilket kommer till uttryck i termer av gymnasiebehörighet, att klara nationella prov, godkända betyg eller förbättrade studieresultat.

- Behov av socialisering

Den tredje diskursen i materialet betecknar jag som en *socialisationsdiskurs*.

Socialisationsdiskursen ger uttryck för att barn och ungdomar behöver internalisera samhälleligt accepterade normer och beteenden. I den meningen visar den upp likheter med vad Angelöw och Jonsson (1990) betecknar som sekundär socialisation. Med sekundär socialisation menas hur individer, här barn och ungdomar, införlivar färdigheter så att de fungerar i enlighet med de normer och värderingar som råder i samhället. I materialet framträder socialisationsdiskursen i ett flertal skepnader. I t.ex. Ersbodahoppet formulerades den som att man, genom vägledning och gränssättning, ville förändra normbrytande attityder och beteenden i form av kriminalitet, skolk och droger. I Hörneforsprojektet gav man också uttryck för ett behov av att minska ungdomars skadegörelse.

När man betraktar de tre diskurserna om barns behov kan man se att motsvarande antaganden även återfinns inom tidigare forskning. Beträffande jagdiskursen kan man t.ex. se att ståndpunkten att det är viktigt att barn och ungdomar har en positiv bild av sig själva är i linje med forskning om risk- och skyddsfaktorer i förhållande till normbrytande beteenden. Andershed & Andershed (2005) pekar i sin forskningsöversikt på att en positiv syn på sig själv är en viktig skyddsfaktor för att barn inte skall utveckla normbrytande beteenden även under mer riskfyllda förhållanden. En god självbild skulle alltså kunna motverka att barn/ungdomar utvecklar ett normbrytande beteenden även om de befinner sig i vad som kan betraktas som riskfyllda livssituationer.

I likhet med jagdiskursen kan man, beträffande kunskapsdiskursen, se att föreställningen inte är något som avgränsar sig till Umeå och TILDA. Istället pekar forskning på skolans, och kunskapens, betydelse för barns och ungdomars framtida utveckling. Lagerberg och Sundelin (2000) menar i sin forskningsöversikt att misslyckanden i skolan utgör en av de tydliga prediktorerna när det gäller (pojkar) kriminalitet. Omvänt skulle man kunna säga att det innebär att det är mindre sannolikt att barn med en fungerande skolgång utvecklar ett kriminellt beteende.

Andra faktorer som var kännetecknande för att pojkar var i riskzonen för framtida kriminalitet var tidig aggressivitet och bråkighet, bristande intellektuella förutsättningar, dåliga kamratrelationer och antisociala familjer med kriminella föräldrar och syskon. Just aspekter såsom aggressivitet och bråkighet knyter också an till den tredje diskursen, närmare bestämt behovet av att socialisera in barn och ungdomar i det rådande normsystemet. Vi måste sätta gränser för barn och ungdomar. Skolk och annan ogiltig frånvaro är inte något som bör accepteras, inte heller skadegörelse, stölder eller snatteri.

Utifrån Foucault (1992) kan man tolka ovanstående paralleller mellan forskning och praktik som ett uttryck för det vetenskapliga skrivandets inflytande över samtalsordningen. En samtalsordning som i förlängningen även får en social och politisk betydelse. En stark självbild, en meningsfull tillvaro, kunskap samt normer och regler som viktiga ingredienser för det framtida livsprojektet är inte något som avgränsar sig till den vetenskapliga förståelsen

av barns och ungdomars utsatthet. Det är även något som utövar inflytande över föreställningarna i den sociala praktiken.

5.2 Diskurser om ungdomar som målgrupper

En andra typ av diskurser berör målgrupperna, d.v.s. grupper av ungdomar som, utifrån programteorierna, står i fokus för insatser inom ramen för TILDA-projektet. Här är det främst två typer av målgrupper som framträder.

- De problematiska

En av grupperna utgörs av vad Rönnols (2005) beskriver som de problematiska. Vad som är kännetecknande för de problematiska är att deras utsatthet karaktäriseras av att de anses missgynnade utifrån såväl livsvillkor som beteende. Inom ramen för TILDA är det främst i de projekt som riktar uppmärksamheten mot redan identifierade barn och ungdomar som de problematiska återfinns. I delprojektens (formella) programteorier synliggörs livsvillkoren i första hand genom att familjesituationen lyfts fram. I Mariaprojektet pekar man på bristande föräldrastöd i förhållande till de tjejer som antas bli föremål för insatser. I Hörneforsprojektet formuleras det i termer av ett behov av en fungerande vardaglig situation i hemmet. Beträffande problembeteenden är det främst tre olika kategorier av beteenden som framträder i förhållande till de problematiska: kriminalitet och snatterier, skolk och skadegörelse samt drog- och alkoholproblematik.

- De ”normala”

En andra målgrupp har jag valt att beteckna som de ”normala”. Vad som är ” normalt ” kan här sättas inom citationstecken. Normalitetsbegreppet är problematiskt och man refererar ofta till olika förståelser (eller blandar ihop dem) när man uttalar sig om vad som är normalt (Sauer, 2004). Huvudsakligen finns det tre olika perspektiv på normalitet: statistisk, kulturell samt individuell/medicinsk normalitet.¹⁷ Vad de olika perspektiven har gemensamt är att de refererar till någon form av norm. Däremot skiljer de sig åt beträffande vad som utgör dessa normer. Den *statistiska normaliteten* refererar till det genomsnittliga, eller med andra ord, det som är mest vanligt förekommande. Den *kulturella normaliteten* avser i sin tur normen om vad som är idealt, högt värderat och socialt accepterat. Den *medicinska normaliteten* refererar istället till det icke-patologiska. Det normala utgörs s.a.s. av den/det friska (kroppen).

Inom ramen för TILDA förefaller det normala i stor utsträckning referera till den kulturella normaliteten. Med normal menas därför socialt accepterade normer om vad det innebär att vara barn/ungdom i allmänhet. Det är s.a.s. normalt att befinna sig i en utsatt position om man är barn eller ungdom. Därför blir barn/ungdomar som grupp föremål för mer allmänpreventiva insatser även om de inte visar upp ett problembeteende eller är missgynnade utifrån t.ex. sin familjesituation. De behov som barn och ungdomar i allmänhet behöver framträder i materialet bl.a. i termer av en stärkt självbild. Barn och ungdomar behöver en stark självbild för att kunna stå emot och/eller hantera de påfrestningar det innebär att växa upp (se Kulturcentrum för barn och unga – Tjej- och killgrupper på Ersboda). Likaledes behöver barn och ungdomar i allmänhet utveckla sin samarbetsförmåga för att kunna umgås med såväl vuxna som andra barn och ungdomar på ett bra sätt (se KFUM – Learn for life).

I den meningen visar de normala upp likheter med vad Rönnols (2005) betecknar som de kompetenta. Kännetecknande för de kompetenta är att de är resursstarka i form av utbildning, social trygghet och familjesituation. Mot den bakgrunden anses de inte vara i någon utsatt

---

¹⁷ Sauer refererar här till bl.a. Sandvin, J T. (1992). Fra normalisering til sosial integrasjon. I Sandvin J T. (Red.). Mot normalt? Omsorgsideologier i forandring. Oslo: Kommuneforlaget samt till Tideman, M. (2000). Normalisering och kategorisering. Om handikappolitik och välfärdsideologi i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete (Diss.)

livssituation utifrån sina resurser. Istället är utsattheten en konsekvens av ungdomarnas förhållande till vuxenvärlden. Vad som däremot skiljer de kompetenta från vad som här beskrivits som de normala är att de förra har ett inflytande över insatsernas utformning. Något motsvarande inflytande kan man, utifrån programteorierna, inte se i TILDA. En möjlig förklaring till detta kan vara att ungdomarna i Rönnols studie i de flesta fall var något äldre än de ungdomar som är föremål för insatser inom ramen för TILDA-satsningen. Därför kan de, utifrån sin ålder, också ha tillskrivits en större kompetens att ta ansvar för insatsernas utformning.

5.3 Diskurser om tidiga och förebyggande insatser på hemmaplan

En tredje typ av diskurser avser föreställningar om tidiga och förebyggande insatser på hemmaplan. Sammantaget kan man i materialet se 4 olika diskursiva föreställningar i förhållande till tidiga och förebyggande insatser på hemmaplan.

- *Borta bra, men hemma bäst* – hemmaplanslösningar är att föredra

Borta bra, men hemma bäst avser en föreställning om att det är bättre att lösa problemen på hemmaplan innan de får alltför stora konsekvenser för barn, unga och deras familjers livssituation.

Främst är det två förhållanden som verkar ha bidragit till att idén om hemmaplanslösningar har fått ett genomslag. Det första förhållandet är att man upplever att forskningsresultat pekar på att institutionsplaceringar, inte med någon självklarhet, leder till att barns och ungas livssituation förändras (se t.ex. Andreassen, 2003). Frågan blir därför varför man skall placera ungdomarna på institution om det är sannolikt att det inte leder till någon varaktig förändring. Det andra förhållandet berör ekonomi. Som framgick tidigare menade Forkby (2005) att en bakomliggande föreställning om hemmaplanslösningar är att det minskar institutionsplaceringar. Detta innebär att hemmaplanslösningar ses som ett ekonomiskt fördelaktigt alternativ. Likartade antaganden kan man även se i förhållande till TILDA-projektet, där såväl ett flertal intervjupersoner ur styrgruppen som ansökningar från delprojekt gav uttryck för förväntningar om att projektet skulle bidra till minskade kostnader för institutionsplaceringar.

- *Ju förr, desto bättre* – Tidiga insatser

Ju förr, desto bättre, avser en föreställning om att det gäller att komma in så tidigt som möjligt, helst innan barn och ungdomar börjar uppvisa några problembeteenden.

En anmärkning som man kan göra i sammanhanget är att en sådan hållning, i princip, innebär att "alla" barn och ungdomar blir föremål för preventiva insatser. Här kan man emellertid göra en distinktion mellan insatser riktade till redan identifierade barn och ungdomar och mer allmänpreventiva ambitioner, vilket också diskuterats ovan. Å ena sidan kan "så tidigt som möjligt" avse att få till stånd insatser innan barn och ungdomar överhuvudtaget hamnar i svårigheter. De preventiva insatserna är då av universell karaktär. *Universell prevention* tar inte hänsyn till några skillnader mellan hög- och lågriskgrupper/-individer utan avser att främja alla individer (Ferrer-Wreder et. al., 2005).¹⁸ Detta kan sägas ansluta till de mer allmänpreventiva behov som synliggjordes i förhållande till de normala ovan. "Innan" symboliserar då insatser i syfte att föregå de riskbeteenden som kännetecknar såväl de problematiska som de vanliga ungdomarna i termer av t.ex. droger eller kriminalitet (jfr Rönnols, 2005). Å andra sidan kan "så tidigt som möjligt" även innebära att få till stånd insatser innan svårigheterna för redan identifierade barn/ungdomar blivit så stora att man

---

¹⁸ Författarna refererar här till Mrazek, P.J. & Haggerty, R.J. (Red.). (1994). *Reducing risks for mental disorders: Frontiers for preventive intervention research*. Washington DC: National Academy Press.

bedömer att de är i behov av institutionsvård. ”Innan” symboliserar då innan institutionsplacering blir nödvändig (se t.ex. stg5). Insatserna är då snarare i enlighet med vad som avses med *indikerad prevention*, vilket innebär att individer väljs ut som föremål för insatser på grund av att de identifierats som individer i riskzonen (Ferrer-Wreder et. al., a.a.).¹⁹

- *Ju mer vi är tillsammans* – samarbetsdiskurs

Här avses en föreställning om att gränsöverskridande samarbete mellan olika förvaltningar är det bästa sättet att organisera hemmaplanslösningar. I den meningen ansluter den till Forkby (2005) som menar att hemmaplanslösningar karaktäriseras av en idé om att överskrida särintressen. Om man vänder sig till Svenska akademins ordlista är innebörden av särintresse något som är åtskilt från ett gemensamt intresse (<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>). Att överskrida särintresse skulle därmed kunna ses som en rörelse mot dess motsats, d.v.s. i riktning mot att utveckla gemensamma intresseområden. På projektnivån talade man om att förändra synsätten i organisationen, i riktning mot ett gränsöverskridande, som en av de mest framträdande ambitionerna. Att överskrida särintressen skulle i den meningen kunna tolkas som att överskrida traditionella förvaltningsgränser i organiseringen av stödet riktat till barn och ungdomar i utsatta livssituationer.

Även på verksamhetsnivån kunde man se gränsöverskridande ambitioner. Här kan man dock se två olika aspekter av vad det skulle kunna innebära att överskrida särintressen. En aspekt berör tanken om att det är viktigt att yrkesgrupper i olika verksamheter för diskussioner om barn/ungdomar och deras behov (se 4.3.3). Kunskapen om olika aspekter av barns behov skulle med andra ord inte vara olika verksamheters och yrkesgruppers (sär-)intresse utan något gemensamt som man delade med sig av. Man skulle m.a.o. skapa gemensam kunskap.

Man kunde emellertid även se mer integrativa ambitioner där man ville ”luckra upp” gränserna mellan olika verksamheters och yrkesgruppers ansvarsområden. Att överskrida särintressen får då en delvis annorlunda innebörd. De särintressen man vill förändra består inte i en unik och särpräglad kunskap om enskilda barns/ungdomars livssituation. Istället fokuserar det på olika yrkesgruppers anspråk på legitima kunskapsområden. Som exempel på detta kan man se M4/Mariehemsgårdsprojektet där personal vid Mariehemsgården skulle arbeta med undervisning i bl.a. fritidsgårdens lokaler (se 4.3.3). Att överskrida särintressen innebär då att ”sär-skilda” kunskapsdomäner blir till delvis gemensamma intresse- och verksamhetsområden.

Vad man också kan se är att tanken om det gränsöverskridande (sam-)arbetet i många fall omfattar båda de föreställningarna om hemmaplanslösningar som Forkby (a.a.) benämner som skolning respektive alliansbildning. Inom skolningsdiskursen är tanken att den unge skall bibringas kunskaper och färdigheter genom att skolas under en längre tid. Inom alliansbildningen är den dominerande idén istället att skapa ordnande strukturer kring ungdomars osäkerhetszoner. Som beskrivits tidigare i rapporten finns en sådan zon mellan olika organisationer såsom skola och socialtjänst, men det kan vara frågan om zonen mellan skola och familj.

Att döma av delprojektens ansökningar förefaller dessa båda diskurser i ett flertal projekt existera parallellt med varandra. Ett exempel på detta utgörs av Ersbodahoppet. Inom ramen för insatserna skulle specialpedagogen vid Ersbodahoppet ha ansvaret för den unges studieplan i skolan. Basämnen skulle prioriteras, men genomförs på ett delvis nytt sätt. Detta

---

¹⁹ Förutom de båda typerna av prevention som presenterats ovan menar författarna att man även kan tala om *selektiv prevention*, vilket innebär att insatserna riktar sig till specifika grupper. I förhållande till ungdomar skulle det kunna utgöras av olika grupper av ungdomar som anses vara i behov av preventiva insatser. Däremot identifieras inte enskilda individer, på basis av risk, inom dessa grupper.

tolkar jag som ett uttryck för en skolningsdiskurs eftersom man hade för avsikt att, genom insatserna, bibringa barn och ungdomar kunskaper och färdigheter i termer av teoretisk kunskap (basämnen).

Samtidigt kan man se att även alliansbildningsdiskursen finns närvarande i projektet. Barns fritid ses som ett centralt område för insatser. I förhållande till fritiden är tanken att personal dels skall arbeta för att förändra attityder och beteenden, dels introducera ungdomar till nya arenor. I detta arbete sågs föreningslivet som viktiga samarbetspartners. Ett perspektiv på nya arenor inom föreningslivet, är att de är viktiga för att skapa en meningsfull fritid för barn och ungdomar. Ett sådant perspektiv äger med all sannolikhet också sin relevans (jfr KASAM ovan, under 5.1). Samtidigt kan man även se samarbete med föreningslivet som ett sätt att få en ökad insyn i, och kanske kontroll över, den osäkerhetszon som barns och ungdomars fritid innebär. Ett deltagande i organiserade och vuxenstyrda aktiviteter blir en möjlighet att skapa ordnande strukturer i ett område som annars riskerar att höljjas i dunkel för såväl familj som professionella aktörer.

5.4 Avslutning

5.4.1 Det nya – en ambition att förändra tolkningsmatrisen i organisationen

En ledstjärna i TILDA-satsningen är att projektet skall omfatta nya metoder och arbetssätt. Detta var också något som framgick i föregående kapitel. Innebörden av nya arbetssätt ges delvis olikartade innebörder. Det kan vara frågan om metodimplementering där man använder sig av redan befintliga metoder och arbetssätt. Det kan också ta sig uttryck i metodutveckling, vilket innebär att man har för avsikt att utveckla nya arbetssätt (se 4.3.3). Här menar jag dock att tanken om nya arbetssätt snarare är en del av en mer övergripande föreställning om själva projektanken än om hemmaplanslösningar, riktade till barn och ungdomar, specifikt. Projektet skall förhoppningsvis utgöra ett nytt, alternativt, sätt att tänka i förhållande till det redan befintliga och beprövade; det ”gamla”. I den meningen blir det redan befintliga det nyas motsats och referenspunkt. Det utgör vad projektet inte skall vara. Därmed kan projektet tolkas som en ambition att förändra den kollektiva relationsburna tolkningsmatrisen i organisationen. Med kollektiv relationsburen tolkningsmatris menas en uppsättning accepterade föreställningar om arbetsuppgiftens karaktär. Dessa föreställningar ger uttryck för hur aktörer i organisationen bör tänka och handla (Morén, 1992).

När vi nu avslutningsvis börjar summera intrycken kan det vara på sin plats att sammanfatta på vilka sätt TILDA-satsningen förväntas bidra till en förändring av tolkningsmatrisen. Man kan se åtminstone tre avseenden där projektet innebär en ambition att förändra tolkningsmatrisen i organisationen. En ambition är att man vill förändra föreställningen om legitima *behandlingsarenor*, d.v.s. på vilken/vilka arenor som insatserna bör bedrivas. Den redan befintliga rationalen, i termer av institutionen som behandlingsarena, skall genom projektet förändras så tillvida att insatserna i större utsträckning äger rum på hemmaplan i barns och ungdomars naturliga vardagsmiljö.

En annan ambition är att förändra föreställningarna om vad som är en lämplig *organisationsstruktur*. Med organisationsstruktur menas här organisationens strukturella egenskaper i termer av regler och resurser. Regler syftar på normativa element och betydelsebärande koder i organisationen medan resurser avser personella och materiella resurser (jfr Giddens, 1984). Normen skall inte längre vara att insatserna enbart organiseras i enlighet med organisationens administrativa gränser utan genom projektet skall man skapa en gemensamt accepterad föreställning om att samarbete över administrativa gränser är ett lämpligt sätt att organisera tidiga och förebyggande insatser riktade till barn och ungdomar.

En tredje ambition med projektet är att förändra föreställningarna om lämpliga *operativa insatser*. Istället för att, i praktiken, använda redan befintliga arbetsmetoder skall man

antingen implementera alternativa metoder och arbetssätt eller rent av utveckla nya sätt att arbeta med barn, ungdomar och deras familjer.

Utifrån ovanstående resonemang kan organisationens befintliga tolkningsmatris och TILDA-projektets alternativa tolkningsmatris karaktäriseras som följer i tablå 4 nedan.

	Behandlingsarena	Organisationsstruktur	Operativa insatser
Organisationens befintliga tolkningsmatris	Institution	Befintliga administrativa gränser	Befintliga metoder och arbetssätt
TILDA-projektets tolkningsmatris	Hemmaplan	Gränsöverskridande samarbete	”Nya” metoder och arbetssätt

Tablå 4. Organisationens befintliga tolkningsmatris och TILDA-projektets alternativa tolkningsmatris.

5.4.2 Att iscensätta idéer i praktiken

Om vi vänder blickarna mot det inledande kapitlet kan vi se att ambitionen med rapporten var att utgöra ett slags åskådlig- och begreppsliggörande av TILDA-satsningens intentioner. I det föregående kapitlet åskådliggjordes vilka programteorier som låg till grund för projektet som helhet, men också för enskilda delprojekt. Det framgick också att det fanns delvis olikartade programteorier på ledningsnivån.

Vidare pekade jag på att de tänkta resultaten i huvudsak fokuserade på två övergripande aspekter: individ/familj respektive organisation. När det gäller organisatoriska resultat framgick att på ledningsnivån fokuserade man i stor utsträckning på att förändra synsätten i organisationen i riktning mot att överskrida förvaltningsgränser. När man kom närmare praktiken var de tänkta resultaten däremot mer förvaltningsspecifika, d.v.s. de formulerades mer i enlighet med de administrativa gränser som fanns för respektive förvaltning. I föreliggande kapitel har det därutöver framgått att det fanns ett flertal diskursiva föreställningar om såväl behov hos, som hemmaplanslösningar riktade till, barn, ungdomar och deras familjer närvarande i programteorierna.

Resultaten väcker även frågor inför den kommande slutrapporteringen av projektet. En fråga är vad det betyder för iscensättningen att det finns delvis olikartade programteorier i projektet? En annan relevant fråga är vilka diskursiva föreställningar som kommer till uttryck i projektets vardagspraktik och på vilket sätt de påverkar projektets genomförande och resultat.

Gemensamt för båda dessa frågor är att de riktar sökarljuset mot hur aktörer i projektets vardagspraktik hanterar eventuella olikheter i uppfattningarna om hemmaplanslösningars genomförande och resultat. Föreställningar som kan handla om vilka behov som barn/ungdomar har, vad man bör göra (för insatser) och på vilket sätt man bör bidra till en förändring av barns och ungdomars livssituation.

Att iscensätta hemmaplanslösningar riktade till barn och ungdomar blir då inte enbart en fråga om ett rationellt tillvägagångssätt där organisationen utgör ett medel för att uppnå mål som satts upp av dess huvudman eller uppdragsgivare (jfr Fredriksson, 1993). Istället kan iscensättandet även ses som en process där aktörer/aktörsgrupper på olika nivåer i organisationen diskuterar eller rent av förhandlar sig fram till gemensamt accepterade uppfattningar (Hjelte, 2005). Mot den bakgrunden förefaller det centralt att den kommande slutrapporten inte avgränsar sig till en granskning av projektets insatser och resultat utan också riktar uppmärksamheten mot de villkor som bidragit till formeringen av de insatser och resultat som kommer till uttryck i projektets vardagspraktik.

Referenser

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion – vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andershed, H. & Andershed, A-K. (2005). *Normbrytande beteende i barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia.
- Andreassen, T. (2003). *Institutionsbehandling av ungdomar. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia.
- Angelöw, B. & Jonsson, T. (1990). *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Blom, B., Morén, S & Nygren, L. (2006). *Kunskap i socialt arbete. Om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Danermark, B. & Kullberg, C (1999). *Samverkan – välfärdsstatens nya arbetsform*. Lund: Studentlitteratur.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Cass Lorente, C., Tubman, J.G. & Adamson, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga. En forskningsöversikt*. Stockholm, Gothia.
- Forkby, T. (2005). *Ungdomsvård på hemmaplan: idéerna, framväxten, praktiken*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Foucault, M. (1992). *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Stockholm: Arkiv.
- Fredriksson, G. (1993). *Integration förskola, skola, fritidshem – utopi och verklighet*. Stockholm: HLS förlag (Diss.).
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society*. Cambridge: Polity Press.
- Glazer, B. & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory*. New York, Aldine.
- Hasenfeld, Y. (1992). The nature of human service organizations. I Hasenfeld, Y. (Red.). *Human services as complex organizations*. Newbury Park: Sage.
- Hjelte, J. (2005). *Samarbete i gränsland – om relation och kommunikation i samarbete mellan skola och barnomsorg*. Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete (Diss.).
- Holme, I. & Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, K. (2005). *Kunskapskulturer i projektform – en utvärdering av fullskaleprojektet Kompetenscentrum i Norr*. Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete.

- Kalman, H. (2006). Kunskap och kunnigt handlande. I Blom, B., Morén, S & Nygren, L. (Red.). *Kunskap i socialt arbete. Om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn*. Stockholm, Gothia.
- Larsson, H. & Morén, S. (1988). *Organisationens mänskliga insida*. Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete (Diss.).
- Lee, R. & Fielding, N. (1998). User's experiences of qualitative data analysis software. I Kelle, U. (Red.). *Computer-aided qualitative data analysis*. London: Sage.
- Lindqvist, R. (1998). Gränser mellan organisationer – exemplet arbetslivsinriktad rehabilitering. I Lindqvist, R. (Red.). *Organisation och välfärdsstat*. Lund: Studentlitteratur.
- Mead, G. H. (1976/1995). *Medvetandet, jaget och samhället*. Uppsala: Argos.
- Morén, S. & Blom, B. (2003). *Insatser och Resultat – om utvärdering i socialt arbete*. Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Möller, A. (1998). *Hjälprelationer i omsorg och vård*. Lund: Studentlitteratur.
- Ohlsson, L. & Swärd, H. (1994). *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. London: Sage.
- Patton, M. Q. (1997). *Utilization-Focused Evaluation*. London: Sage.
- Rönnols, G. (2005). *De kompetenta, de vanliga, de problematiska: målgrupper i ett samverkansprojekt för "utsatta ungdomar"*. Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete (Lic.).
- Sauer, L. (2004). *Teater och utvecklingsstörning: en studie av Ållateatern*. Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete (Diss.).
- Starrin, B. (1994). Om distinktionen kvalitativ – kvantitativ i social forskning. I Starrin, B. & Svensson, P-G. (Red.). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Westrin, G. (1986). *Social och medicinsk samverkan – begrepp och betingelser*. I Socialmedicinsk tidskrift (1986), häfte 7-8.

Övrig litteratur och källor

- Direktiv från Kommunfullmäktige, Umeå Kommun – Dnr 354/2003. *Förebyggande insatser för barn och ungdomar*.
- Svenska akademins ordbok (SAOB) på nätet. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

INTERVJUFRÅGOR TILL STYRGRUPPEN

Bakgrund

- Hur länge har du arbetat i din nuvarande position
- Vilka är dina huvudsakliga arbetsuppgifter
- Om jag var med dig en typisk arbetsdag. Vad skulle jag se dig göra
- Vad är Tilda för dig?
  - Om någon person tog kontakt med dig ”på gatan” och frågade dig om Tilda-satsningen och vad den innebär. Vad skulle du svara då?
- Vilka arbetsuppgifter har du som berör Tilda-satsningen

Bakgrunden till Tilda-satsningen

- Kan du berätta om hur idén om en utveckling av förebyggande insatser till barn, ungdomar och deras familjer växte fram
  - Förekom det några diskussioner om huruvida satsningen borde prioriteras:
    - Inom förvaltningen
    - Med andra förvaltningar
    - Med nämndpolitiker
    - Med fullmäktigepolitiker
    - Andra aktörsgrupper

Uppdraget

Prioriterade områden

- Utsatta barn/ungdomar – tilltagande social problematik
  - Folkhälsoperspektivet
  - Nya gränsöverskridande arbetsmetoder
- Förekom det några diskussioner om vilka områden som borde prioriteras:
- Inom förvaltningen
  - Med andra förvaltningar/styrgruppen
  - Med nämndpolitiker
  - Med kommunfullmäktige
  - Andra aktörsgrupper
- Fördelningen av medlen
- Hur kom man fram till fördelningen av medlen inom Tilda-satsningen
    - Redan identifierade 80%
    - Allmänt förebyggande arbete 10%
    - Särskilt nyskapande verksamheter 10%

- Förekom det några diskussioner om hur medlen skulle fördelas
  - Inom förvaltningen
  - Med andra förvaltningar
  - Med nämndpolitiker
  - Med kommunfullmäktige

Resultatmålen

- Positiv behandlingseffekt
  - Positiva kringeffekter
- Hur skulle du definiera innebörden av
    - Positiv behandlingseffekt
    - Positiva kringeffekter
  - Förekom det några diskussioner om innebörden av begreppen:
    - Inom förvaltningen
    - Med andra förvaltningar
    - Med nämndpolitiker
    - Med kommunfullmäktige
    - Andra aktörsgrupper
  - Förekom det några diskussioner om vilka målsättningar som borde prioriteras:
    - Inom förvaltningen
    - Med andra förvaltningar
    - Med nämndpolitiker
    - Med kommunfullmäktige
    - Andra aktörsgrupper
  - Vilka är dina personliga förväntningar på konkreta resultat av Tilda-satsningen?

Genomförandet

Samverkan mellan förvaltningarna

- På vilket sätt sker samarbetet mellan förvaltningarna idag när det gäller Tilda-satsningen
- Vad är målet med samarbetet/vad vill man uppnå
- På vilket sätt kan samarbetet mellan förvaltningarna bidra till att utveckla det förebyggande stödet till barn och ungdomar
- Hur skulle du beskriva de olika förvaltningarnas uppgifter/ansvarsområden i förhållande till barn, ungdomar och deras familjer
  - Socialförvaltningen
  - Fritidsförvaltningen
  - Kulturförvaltningen

- Förvaltningen av för- och grundskola
  - Förvaltningen av gymnasium och vuxenutbildning
  - Kommundelsförvaltningen
- Har samarbetet inom Tilda-satsningen påverkat dina kunskaper om andra förvaltningars verksamheter och ansvarsområden på något sätt
  - Vad är bakgrunden till att socialförvaltningen har ordförandeskapet i styrgruppen
  - Vad fungerar bra i samarbetet
  - Finns det några svårigheter/hinder i samarbetet
  - Finns det något du skulle vilja förändra/utveckla
  - Träffar du/har du kontakt med andra medlemmar i styrgruppen i några andra sammanhang än de formella träffarna inom Tilda
    - Diskuterar ni Tilda vid dessa tillfällen
    - Är den kontakten något som påverkar möjligheterna att samverka

Teman ur/i styrgruppsprotokollen

Betoning på olika områden

- I ett av styrgruppsprotokollen framgår att olika företrädare betonade olika områden.
  - Hur har ni hanterat detta i styrgruppen

Beviljande/avslag av medel

- I ett flertal styrgruppsprotokoll kan man se att det förekommit en del diskussioner om gränserna för vilka projektansökningar som skall/bör beviljas medel ur Tilda-satsningen.
  - Har det funnits olikartade uppfattningar om gränserna för vilka typer av projekt som bör beviljas medel
  - Har uppfattningen om gränserna förändrats något över tid

Influenser utifrån

- Av styrgruppsprotokollen framgår att man bör involvera föreläsare utifrån, söka förebilder i Sverige. Man använder sig också av Cope- och ART-utbildning
  - På vilket sätt har influenser utifrån påverkat arbetet i styrgruppen.

Beslutsgången

- Av styrgruppsprotokollen kan man se att det pekades på ett behov av att konkretisera beslutsgången, t.ex. hur många man skulle vara för att vara beslutsmässig.
  - Kan du berätta om hur behovet av att precisera beslutsgången uppstod

Offentliggörandet av beviljade ansökningar

- Vad är anledningen till att ni offentliggör beviljade ansökningar

Återremittering

- I ett flertal fall ser man att återremitteringen sker i dialog med de aktuella projekten.
  - Vad är det man diskuterar med de aktuella projekten

Prioritering av strategiska utvecklingsfrågor

- I ett par styrgruppsprotokoll kan man se uppfattningar om att styrgruppen kanske skall prioritera vissa strategiska utvecklingsfrågor
  - Kan du berätta om hur uppfattningen om behovet av att prioritera vissa strategiska utvecklingsfrågor växte fram

- I ett par protokoll pekar man på att det är viktigt med en balans mellan: Strategiska utvecklingsfrågor och Initiativ från verksamheten
  - Kan du berätta om vilka diskussioner som fördes om balansen mellan strategiska utvecklingsfrågor och initiativ från verksamheten.

Uppföljning/kontakt med andra aktörsgupper

- Har ni någon uppföljning/kontakt (tillsammans) med nämndpolitiker beträffande hur Tilda-satsningen fortskrider:
  - I vilka former
  - Vilket innehåll

- Har ni någon uppföljning/kontakt (tillsammans) med kommunfullmäktige beträffande hur Tilda-satsningen fortskrider:
  - I vilka former
  - Vilket innehåll

- Finns det några andra sammanhang/forum, där du brukar diskutera Tilda-satsningen med andra aktörsgupper

- Finns det något som du skulle vilja förändra/utveckla när det gäller kontakten med andra aktörsgupper kring Tilda-satsningen

Övrigt

- Finns det några positiva effekter av Tilda-satsningen som du kan se, men som vi inte berört

- Finns det något angående Tilda-satsningen som fungerat mindre bra, men som vi inte berört

- Finns det några förändringar du skulle vilja åstadkomma, men som vi inte berört i intervjun

- Vad är enligt din mening viktigt att ta hänsyn till om man vill skapa ett fungerande samarbete över nämnd- och förvaltningsgränser

Ansökningsblankett Tilda²⁰

Ansökan om medel från Tilda

- Umeå kommuns barn och ungdomssatsning

Fyll i nedanstående ansökan. Ifylld ansökan skicka in i två kopior den ena skickas via post till projektsamordnare Stefan Nybom, Socialtjänstens hus, 901 84 Umeå (glöm inte underskriften) den andra via e-post till stefan.nybom@umea.se (behöver ej vara underskriven). Om det är något ni undrar över går det bra att kontakta Stefan på tel 090-16 10 86, mobil: 070-6473861.

1 Vem söker?

Förvaltning/förening:

Arbetsplats/verksamhet:

Ansvarig projektledare:

Närmaste chef:

Kort sammanfattning

av er idé:

2 Idé och syfte

Vad vill ni göra? Varför vill ni göra det ni föreslår? Vilka möjligheter ser ni? Vad är nyskapande i detta?

3 Målgrupp

Vilken eller vilka är målgrupperna? Beskriv målgruppen, t.ex. storlek, ev könsperspektiv, problem och resurser hos målgruppen

4 Mål

Beskriv förväntat resultat för målgruppen och verksamheten. Ange målsättningar. Beakta att målen ska kunna utvärderas.

Ansökningsblankett Tilda

5 Resurser

Vilka resurser krävs för att driva verksamheten eller genomföra aktiviteten? Ange belopp för respektive år och totalt. (Endast direkta merkostnader för att driva verksamheten eller aktiviteten ska tas upp, redan befintliga kostnader ersätts ej av Tildaprojektet). Fyll i nedanstående tabell.

Resurser År 2005 År 2006 År 2007 S:a 2005-2007

Personal

Lokal

Övriga kostnader (inkl. ev. startkostnader)

Ev. utvärderingskostnader

Summa kostnader

Intäkter (exkl. bidrag från Tilda-projektet)

Summa nettokostnader (kostnad - intäkt)

6 Genomförande

-Hur ska verksamheten eller aktiviteten organiseras och bedrivas?

-Vilka är de viktigaste samverkansparterna?

-Hur ser tidplanen ut?

-Tänkbara hinder för att målen ska kunna uppnås?

-Om ni är framgångsrika- hur ska verksamheten och aktiviteten överleva när projektmedlen är slut?

²⁰ Ansökningsblanketten är i sin ursprungliga form i pdf-format. I och med att den formaterats till ett word-dokument har utseendet på blanketten förändrats. Innehållsligt är dock ansökningsblanketten identisk.

7 Utvärdering, uppföljning och erfarenhetsåtervinning

På vilket sätt och av vem ska verksamheten eller aktiviteten utvärderas? Vilka frågor ska utvärderingen ge svar på? Hur ska erfarenheterna dokumenteras och återföras till övriga verksamheter?

8 Underskrifter

.....
Projekt- eller aktivitetsansvarig

.....
Chef

.....
Samverkanspartner